

Hukuk Fakültesi Dergisi
Ankara Hacı Bayram Veli University
Faculty of Law Review

ISSN: 2651-4141 e-ISSN: 2667-4068
Cilt / Volume XXVII Nisan / April 2023 Sayı / No. 2

**GÜNCEL GELİŞMELER İŞİĞİNDA TEVFİK RÜŞDÜ ARAS'IN 31
TEMMUZ 1936 TARİHLİ TEK TARAFLI BEYANININ HUKUKİ
SONUÇLARI HAKKINDA BİR DEĞERLENDİRME**

AN EVALUATION OF THE LEGAL CONSEQUENCES OF
UNILATERAL STATEMENT OF TEVFİK RÜŞDÜ ARAS DATED 31
JULY 1936 IN THE LIGHT OF CURRENT DEVELOPMENTS

Uğur BAYILLIOĞLU*

ÖZET

[10.34246/ahbvuhfd.1230129](https://doi.org/10.34246/ahbvuhfd.1230129)

Türk Dışişleri Bakanı Tevfik Rüşdü Aras'ın, Türkiye Büyük Millet Meclisi önünde yaptığı, 31 Temmuz 1936 tarihli konuşmadaki bir beyanı, Limni ve Semadirek'in silahsızlandırılmış statüsü konusundaki Türk-Yunan uyuşmazlığının önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Lakin bu beyan, Türkiye aleyhine bir hukuki sonuç doğurma kabiliyetini haiz bir tek taraflı işlem teşkil etmemektedir. Zira Aras'ın tek taraflı beyanı, tek taraflı işlemlerin oluşum ve geçerliliğine ilişkin uluslararası yargı kararlarında kabul edilen ilke ve kriterlerle bağdaşmamaktadır. Söz konusu tek taraflı beyan, siyasi bir nitelik arz etmekte olup, dönemin karşılıklı iyi duygulara dayanan Türk-Yunan ilişkilerinin bir yansımasıdır. Lakin Yunanistan bu beyanı, Limni ve Semadirek'in statüsünün değiştiğine ilişkin gerekçelerden birisi olarak kullanmaktadır. Üstelik Yunanistan bunu, yeni tarihli notalarında, resmi tezleri arasında ileri sürmüştür. Dolayısıyla Limni'nin statüsü bağlamında, Aras'ın beyanı açısından 1980'lerde doktrinel düzeyde yapılan tartışma, bugün resmi tezlere de konu olmuş ve büyük önem kazanmıştır. Bu itibarla, meselenin mutlaka incelenmesi ve bu konudaki Türk tezlerinin yeni ve ek argümanlarla desteklenmesinde fayda bulunmaktadır.

* Doç. Dr. Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Milletlerarası Hukuk Anabilim Dalı/
ANKARA, e-posta: ugurbayil@cankaya.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8601-7908
DOI: 10.34246/ahbvuhfd.1230129

* İntihal / **Plagiarism**: Bu makale intihal programında taranmış ve en az iki hakem incelemesinden geçmiştir. / *This article has been scanned via a plagiarism software and reviewed by at least two referees.*

Anahtar Kelimeler: Devletin tek taraflı işlemleri • Doğu Ege Adalarının Silahsızlandırılmış Statüsü • Türk Boğazları • Türk-Yunan İlişkileri • Siyasi Beyanlar.

ABSTRACT

A statement of Turkish Foreign Minister Tevfik Rüşdü Aras in his speech before the Turkish Grand National Assembly on 31 July 1936 constitutes an important part of the Turkish-Greek conflict over the demilitarized status of Lemnos and Samothrace. However, this statement does not constitute a unilateral action that can have legal consequences against Türkiye. Because unilateral statement by Aras does not comply with the principles and criteria accepted in international judicial decisions regarding the formation and validity of unilateral acts. The unilateral statement concerned is of political in nature and is a reflection of the Turkish-Greek relations of the period based on mutual good feelings. However, Greece uses this statement as one of the reasons why the status of Lemnos and Samothrace has changed. Moreover, Greece asserted this in its newly dated notes, among its official theses. Therefore, in the context of the status of Lemnos, in terms of Aras' statement, the discussion made at the doctrinal level in the 1980s has also been the subject of official theses and gained great importance today. In this respect, it is beneficial to examine the issue and to support Turkish theses on this subject with new and additional arguments.

Keywords: Unilateral acts of States • The Demilitarized Status of the Eastern Aegean Islands • Turkish Straits • Turkish-Greek Relations • political statements.

EXTENDED ABSTRACT

As it is known, one of the disputes between Türkiye and Greece regarding the Aegean arises from the violation of the demilitarized status of the Eastern Aegean Islands by Greece. A statement of Turkish Foreign Minister Tevfik Rüşdü Aras in his speech at the Turkish Grand National Assembly session where the ratification of the Montreux Convention was discussed constitutes an important part of the Turkish-Greek conflict regarding the demilitarized status of the islands of Lemnos and Samothrace.

The purpose of the article is to determine whether Aras' statement constitutes a legally binding unilateral act. In this context, the main claim and assumption of the study is that the statement in question does not constitute a unilateral act capable of having legal consequences against Türkiye.

The topic remains up to date. Because, in the process of the Eastern Mediterranean maritime jurisdiction area delimitation dispute, this dispute has been the subject of the parties' notes. In the notes that reveal the legal positions of the parties, there are also evaluations regarding Aras' statement.

Aras' statement in question has no legal meaning. In other words, this statement does not create any legal result against Türkiye and in favor of Greece. Because, there is no

declaration of intent capable of creating a new legal situation, changing or ending an existing legal situation. Therefore, it does not seem possible in terms of unilateral act theory to attach a legal conclusion to the statement concerned. The main reason for this determination is that Aras' unilateral statement does not comply with the principles and criteria accepted in international judicial decisions regarding the formation and validity of unilateral acts. Indeed, in international judicial jurisprudence, there is an answer to the question of when a unilateral statement will constitute a unilateral legal act. First of all, the state must derive the authority to act unilaterally on this issue from international law. In addition, this action must be carried out by a body capable of representing the state. A declaration with these general qualifications will constitute a legally binding and unilateral act for the state concerned, provided that it is made public and is made with the intention of being bound, without being subject to any particular form requirement.

The intent to be bound is of great importance. The actual content of the statement and the conditions in which it is made play a decisive role in determining this intent. In addition, the interested states and the meaning given to the statement by them are important within the framework of goodwill and the principle of trust in international relations. In this context, the following practices of the parties are important for the determination of the meaning and status they give to the issue.

There is no intent of Türkiye to be bound by the content of this statement, which was reflected in the statements made publicly by President Atatürk and the Government at that time. Yet, the expressions used in the declaration are examined in determining the intention to be bound by the declaration. In Aras' statement, it is understood that there is no legal determination made with the intention to be bound, due to the use of ambiguous political concepts such as brotherhood, friendship, neighborliness, and the appearance of a political wish rather than a definitive judgment.

Moreover, it is clear that Greece did not develop an attitude based on Aras' statement, in accordance with the principle of goodwill and trust in international relations. Because it is clearly understood from the note of 10 May 1969 that Greece did not attribute importance to Aras' statement and from the ongoing practice for Lemnos and Samothrace until that time. Therefore, Greece, which contradicts its own claim, cannot claim a goodwill to be protected by law.

Moreover, Greece is a party to the Montreux Convention. Both before and during the Conference, Greece supported Türkiye's positions and views. Based on the principle of *rebus sic stantibus*, Türkiye's position is to terminate the demilitarized status stipulated for some parts of Türkiye in the Lausanne Convention. In that case, the views and positions that received the support of Greece are limited to this. The status of Lemnos and Samothrace is out of scope. As a matter of fact, as a reflection of this position, there is no regulation regarding Lemnos and Samothrace in the Montreux Convention, and the status of the islands concerned was not brought to the agenda at the Conference.

Aras' statement is the result of a personal misunderstanding of the political scene, with no legal consequences. However, this misunderstanding and misinterpretation creates a situation that has political, not legal, consequences. He made a very enthusiastic statement with sincerity and good feelings in the Turkish–Greek relations of the period. However, at that time, when the minutes of the Montreux Conference are examined, it is seen that the Greek authorities made such enthusiastic statements, as well. Indeed, this statement, based entirely on the political conjuncture of the period, is no less enthusiastic than the statement of the Greek Head of the Delegation, Politis.

GİRİŞ

Dışişleri Bakanı Tevfik Rüşdü Aras, Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin¹ onaylanmasına ilişkin Kanun Layihasının görüşüldüğü 31 Temmuz 1936 tarihli Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) oturumunda yaptığı konuşmada² şu beyanda bulunmuştur:

“1924 Lozan mukavelesile gayri askerî hale ifrağ edilmiş olan komşumuz ve dostumuz Yunanistana aid Limni ve Samotra adalarına dair olan hüküm de Montreux mukavelesile kalkmış oluyor demektir ki bundan da ayrıca memnunuz.

“Bu münasebetle yeni Türkiye siyasetinin bir vasfını da tekrar kaydetmek isterim: Kendimiz için iyi gördüğümüzü dostlarımız için de iyi görmek ve hakkımızda nareva telâkki ettiğimiz her şeyi yalnız dostlarımız için değil, fakat hiçbir devlet hakkında temeni etmemek.”³

¹ Montrö Boğazlar Sözleşmesi, 31 Temmuz 1936 tarihli 3056 tarihli Kanun'la onaylanmıştır. Sözleşmesi'nin resmi Türkçe çevirisi için bkz: Resmi Gazete, 5 Ağustos 1936, Sayı: 3374. <<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/3374.pdf>>, Erişim Tarihi 21 Kasım 2022. Sözleşme, yürürlük şartının yerine gelmesi ile 9 Kasım 1936'da yürürlüğe girmiş ve bu husus Dışişleri Bakanlığı tarafından tebliğ konusu yapılmıştır. Bkz: 31/7/1936 Tarihli ve 3056 Numaralı Kanun ile Kabul Edilmiş Olan “Boğazlar Rejimi Hakkında Montreux'de 20 Temmuz 1936 Tarihinde İmza Edilen Mukavenamenin Meriyete Konulması Hakkında Tebliğ”, Resmi Gazete, 9 Teşrinisani 1936, Sayı: 3459. <<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/3459.pdf>>, Erişim Tarihi 21.11.2022. Lakin Sözleşme'nin ekinde yer alan Protokol'ün 1. maddesi ile Türkiye'nin Boğazlar bölgesini imzayı takiben derhal askerî hale getirebileceği kabul edilmiştir.

² Konuşma metni için bkz: T.B.M.M Zabıt Ceridesi, Devre: V, Cilt: 12, İçtima: 1, Seksen Birinci İnikad, 31–VII–1936 Cuma, s. 309–310. <<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d05/c012/tbmm05012081.pdf>>, Erişim Tarihi 25 Eylül 2022.

³ T.B.M.M Zabıt Ceridesi, Devre: V, s. 310.

Söz konusu beyan Yunan doktrininde, Limni (Limnos) ve Semadirek'in (Samotraki) yeniden silahlandırılma hakkının teslim edildiği yönünde iddialara neden olmuştur.⁴ Türk doktrininde de buna karşı argümanlar ortaya koyan çalışmalar yapılmıştır.⁵

Aslında bu tartışma, Lozan Barış Antlaşması,⁶ Lozan Boğazlar Sözleşmesi⁷ ve 1947 Paris Barış Antlaşması⁸ hükümleri gereği, silahsızlandırılmış statü altında bulunan Doğu Ege Adalarının, 1960'larda Yunanistan tarafından silahlandırılmasıyla başlayan uyuşmazlık sürecinin bir uzantısıdır. Türkiye'nin statü ihlalini ortaya koyan ilk notasının verildiği 29 Haziran 1964'ten itibaren taraflar arasında çok sayıda nota teatisi gerçekleşmiş; BM, NATO gibi uluslararası örgütlerle diğer devletleri de işin içine katan tartışmalar yaşanmıştır.⁹ Yunanistan ilk başlarda statü ihlali yapmadığı konusunda savunma geliştirirken, Kıbrıs çatışmasının ardından tutumunda değişikliğe gitmiştir.¹⁰

⁴ C.P. Economides, “La pretendue obligation de demilitarisation de l'île de Lemnos”, Revue Hellenique de Droit International, 1981, s. 10–11; Ph. Drakidis, “Le statut de demilitarisation de certaines îles grecques”, Defence Nationale, Septembre 1984, s. 78–79'dan aktaran, Hüseyin Pazarıcı, *Doğu Ege Adalarının Askerden Arındırılmış Statüsü*, 2. Baskı, Turhan Kitabevi, 1992, s. 48, 102 no'lu dipnot. Yine yeni yazarlar da bu görüşü ayrıntıya girmeden sanki verili bir değer olarak kabul etmişlerdir. Bkz: Haralambos Athanasopoulos, *Greece, Turkey and the Aegean Sea: A Case Study in International Law*, McFarland, 2001, s. 78–79; Angelos M. Syrigos, *The Status of the Aegean Sea According to International Law*, Sakkoulas/Bruylant, Bila–tarih, s. 59, 33 no'lu dipnot.

⁵ Aslan Gündüz, *Limni Adası'nın Hukuki Statüsü Üzerinde Türk–Yunan Uyuşmazlığı*, Otağ Yayınevi, 1985, s. 70–72; Pazarıcı, s. 48–54; Sevin Toluner, *Summary of Conclusions: The Pretended Right to Remilitarize the Island of Lemnos Does Not Exist*, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Münasebetler Araştırma ve Uygulama Merkezi, 1987, s. 81–83; Sevin Toluner, “Limni Adası'nın Hukuki Statüsü ve Montreux Boğazlar Konvansiyonu”, *Milletlerarası Hukuk Açısından Türkiye'nin Bazı Dış Politika Sorunları*, Beta Yayınevi, 2000, s. 49–112; Deniz Bölükbaşı, *Turkey and Greece: The Aegean Dispute, A Unique Case in International Law*, Cavendish Publishing Limited, 2004, s. 777–778; Sertaç Hami Başeren, *Ege Sorunları*, TÜDAV Yayınları, 2006, s. 98–102.

⁶ Metin için bkz: TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: 1, 11 Ağustos 1339 tarihli Birinci İçtimadan 8 Eylül 1339 tarihli On beşinci İçtima kadar, TBMM Matbaası, 1961, s. 111–150.

⁷ Metin için bkz: TBMM Zabıt Ceridesi, *11 Ağustos 1339*, s. 150–157.

⁸ Paris Barış Antlaşması'nın, Yunanistan'a devredilen adaların silahsızlandırılmış statünü düzenleyen 14. maddesi ve Ek XIII düzenlemesi için bkz: Pazarıcı, s. 85–86.

⁹ Bkz: Bölükbaşı, s. 722–744. NATO bağlamında, 1983'te Limni'nin bir NATO tatbikatında kullanılması isteğinin tartışmayı alevlendirdiği ve 1980'lerin ortalarında Limni meselesinin NATO'nun gündemini işgal ettiği anlaşılmaktadır. Bkz: Stagos, s. 191–196.

¹⁰ Lakin aşağıda da değinileceği gibi Limni açısından Yunanistan'ın ilk kez 20 Haziran 1970 tarihli notasında, Montrö Boğazlar Sözleşmesi ile Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nin ilga

Yunanistan'ın statü ihlalini meşrulaştırmak için ortaya attığı argümanlar, ada gruplarına göre değişmektedir.¹¹ Yunanistan'ın Aras'ın beyanına dayandırdığı iddiası ise, Boğazözü Adaları grubuna dâhil bulunan Yunan egemenliğindeki Limni ve Semadirek içindir. Üstelik bu iddianın, doktrinle sınırlı kalmadığı, resmi Yunan tezlerinde de yer aldığı görülmektedir. Gerçekten de Doğu Akdeniz deniz yetki alanları sınırlandırma uyuşmazlığının devam ettiği süreçte, Doğu Ege Adalarının silahsızlandırılmış statüsünün ihlaline yönelik tartışma yeniden alevlenmiş ve söz konusu ihlaller Türkiye tarafından yeniden açıkça dile getirilmeye başlanmıştır. Bu bağlamda Türkiye 13 Temmuz 2021 tarihli notayla¹² Doğu Ege Adaları ile Akdeniz'deki bazı adaların silahsızlandırılmış statüsü ve bunun hukuki kaynaklarını açıklamış, açık bir şekilde, adaların egemenlik devrinin, silahsızlandırılmış statüye karşılık kabul edildiğini bildirmiş ve statü ihlalinin, egemenlik açısından sorun doğuracağını vurgulamıştır.¹³

Yunanistan'ın buna karşı verdiği 27 Temmuz 2021 tarihli notada,¹⁴ Türkiye'nin silahsızlandırılmış statü konusundaki argümanlarına karşı ileri sürdüğü savunma niteliğindeki argümanlardan birini de Aras'ın söz konusu beyanı oluşturmuştur. Aras'ın beyanı, takip eden ve aşağıda değineceğimiz notalarda da tarafların tespit ve iddialarına konu olmuştur. Yine bu tartışmalar

edildiği gerekçesiyle söz konusu ada (ve Semadirek) için Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nden kaynaklanan silahsızlandırılmış statüsünün ortadan kalktığını iddia ettiği görülmektedir. Bkz: Bölükbaşı, s. 725.

¹¹ Bkz: Pazarıcı, s. 28 vd.; Başeren, s. 80 vd. Yunan yazarların görüş ve değerlendirmeleri için ayrıca bkz: Yannis A. Stivachtis, "The Demilitarisation of the Greek Eastern Aegean Islands: The Case of the Central Aegean and Dodecanese Islands". *The Turkish Yearbook of International Relations*, 29, 1999, s. 99–130; Stylianos Politis, "Demilitarisation and the Legal Regime of the Aegean Islands according to International Law", *Revue Hellenique de Droit International*, 56(1), 2003, s. 247–259.

¹² Bkz: Letter dated 13 July 2021 from the Permanent Representative of Turkey to the United Nations addressed to the Secretary-General, <<https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N21/191/06/PDF/N2119106.pdf?OpenElement>>, Erişim Tarihi 24 Eylül 2022.

¹³ Şarta bağlı egemenlik devrinin, etkileri Lozan görüşmelerine de yansıyan, Altı Büyük Devlet kararından itibaren gelen sürecin bir sonucu olduğu hakkında bkz: Aydoğan Özman, "Lozan Andlaşmalarında Ege Adalarının Hukuki Statüsü", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 63 (3–4), 1988, s. 199 ve 202.

¹⁴ Bkz: Letter dated 27 July 2021 from the Permanent Representative of Greece to the United Nations addressed to the Secretary-General, <<https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N21/209/60/PDF/N2120960.pdf?OpenElement>>, Erişim Tarihi 24 Eylül 2022.

yaşanırken, tek taraflı beyan meselesi, Uluslararası Adalet Divanının (Divan) güncel bir kararı olan Nikaragua–Kolombiya kararında¹⁵ incelenmiştir.

Demek ki 1960'larda diplomatik beyanlarda yer alan, doktrinle düzlemde ise 1980'lerde başlayan tartışma, yeniden etkili şekilde gündeme gelmiştir. Hâlihazırda tarafların resmi tezlerinde bir argüman olarak yer almaktadır. Dolayısıyla tartışmayı güncel gelişmelerin ışığında yeniden ele almak, meselenin arz ettiği önem açısından bir zorunluluk olarak belirmektedir.

Çalışmada, Aras'ın beyanı, Yunanistan'ın resmi tezlerinde bu şekilde iddia konusu edildiği gibi tek taraflı işlem teorisi bağlamında incelenecektir. Dolayısıyla antlaşmalar hukuku bağlamında takip eden uygulama incelenmeyecektir. Lakin takip eden uygulama, tek taraflı işlem teorisi bağlamında değerlendirme konusu yapılacaktır. Yine tek taraflı işlem teorisiyle yakından ilgili bir kavram olan *estoppel* de konu dışıdır. Zira *estoppel* etkisi, muhatap devletin tutumuyla ortaya çıkmaktayken, tek taraflı bir işlemde kaynaklanan yükümlülük, doğrudan işlemi tesis eden devletin irade beyanına dayanır.¹⁶ Hemen aşağıda değinileceği gibi Yunanistan resmi tezlerinde, Aras'ın beyanını, tanıma ve taahhüt olarak ifade etmiştir. Bilindiği gibi devletin tek taraflı işlemleri, çeşitli terimler altında sınıflandırılabilir. Biz burada, tek taraflı işlemler arasında herhangi bir şekli ayırım yapmadan, meseleyi, beyanın hukuki sonuçları açısından değerlendirmeye tabi tutacağız. Bu anlamda çalışmada incelenecek temel soru şudur: Aras'ın beyanı, Türkiye'yi bağlayan tek taraflı bir işlem neticesi doğurarak, Yunanistan'a Limni ve Semadirek'i yeniden silahlandırma hakkı verir mi?

I. TÜRKİYE VE YUNANİSTAN'IN RESMİ İDDİA VE ARGÜMANLARI

Yukarıda belirtildiği gibi Yunanistan'ın, Türkiye'nin 13 Temmuz 2021 tarihli notasına karşı verdiği 27 Temmuz 2021 tarihli notasında ileri sürdüğü argümanlardan birini, Aras'ın beyanı oluşturmuştur. Bu bağlamda Yunanistan, Türkiye'nin Limni ve Semadirek'in silahlandırılmasını resmi olarak tanıdığını ileri sürmüştü ve bu konuda iki dayanak ortaya atmıştır. İlki; 6 Mayıs 1936

¹⁵ Karar metni için bkz: Alleged Violations of Sovereign Rights and Maritime Spaces in the Caribbean Sea (Nicaragua v. Colombia), <<https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/155/155-20220421-JUD-01-00-EN.pdf>>, Erişim Tarihi 26 Mayıs 2022. (Nicaragua v. Colombia, 2022).

¹⁶ Mehmet Emin Çağırın, *Uluslararası Hukukta Devletin Tek Taraflı İşlemleri*, Platin Yayınları, 2005, s. 387–388.

tarihli, Türkiye'nin Atina Büyükelçisi'nden Yunanistan Başbakanı'na hitaben yazılmış resmi bir mektuptur. Diğeri ise Aras'ın mezkûr beyanıdır. Nota metninde Yunanistan'ın mektuba resmi bir referans verdiği görülmekle beraber, BM'nin resmi sitesinden mektubun metnine ulaşmak mümkün olmamaktadır. Lakin mektubun içeriği Türk doktrinine yansımış ve değerlendirmeye konu olmuştur.¹⁷ Söz konusu mektubun içeriği Aras'ın beyanı ile benzerlik taşıdığı için meseleye esas itibarıyla Aras'ın beyanı üzerinden devam etmek uygun olacaktır.

Türkiye, 30 Eylül 2021 tarihli notasında,¹⁸ Yunanistan'ın bu argümanlarına karşı çıkarken, aşağıda değineceğimiz Burkina Faso–Mali kararında¹⁹ Divanın, belirli bir muhataba yönelmemiş tek taraflı bir beyan söz konusu olduğunda daha da dikkatli davranmanın görevi olduğu yönündeki tespite atıf yapmıştır. Ardından da takip eden uygulamaya yönelik bir argüman ortaya konmuştur. Buna göre Türkiye'nin bugüne kadarki devlet uygulamasının ve Yunanistan'ın 1960'lara kadarki silahsızlandırılmış statü öngören belgelerin yorumuyla ilgili uygulamasının, Yunan iddialarını geçersiz kıldığını vurgulamıştır.²⁰

Yunanistan, 25 Mayıs 2022 tarihli notasında²¹ ise diğerleri yanında Aras'ın beyanına dayandığı iddiasını billurlaştırmıştır. Yunanistan, öncelikle Türkiye'nin, 30 Eylül 2021 tarihli notasındaki tespitleriyle bu beyanın önemini ve hukuki etkisini azaltmaya çalıştığını ileri sürmüştür. Yunanistan'a göre Aras, mezkûr beyanı ile Yunanistan'ın bu iki adayı yeniden silahlandırılabilirliğini teyit etmiştir ve bu konuda TBMM'nin bir itirazı olmamıştır. Yunanistan, bir devletin iradesini ifade eden tek taraflı

¹⁷ Bkz: Pazarcı, s. 37, 40–42; Toluner, *Limni Adası'nın*, s. 91–94; Bölükbaşı, s. 759–760 ve 777–778.

¹⁸ Bkz: Letter dated 30 September 2021 from the Permanent Representative of Turkey to the United Nations addressed to the Secretary-General, <<https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N21/275/89/PDF/N2127589.pdf?OpenElement>>, Erişim Tarihi 24 Eylül 2022.

¹⁹ Bkz: Frontier Dispute, Judgment, I.C.J. Reports 1986.

²⁰ Türkiye, Yunanistan'ın 6 Mayıs 1936 tarihli mektuba ilişkin iddiasına karşı, taraflar arasındaki müzakereler sırasında verilmeyen siyasi taahhütlerin, herhangi bir hukuki yükümlülük doğurmayacağını vurgulamıştır. Gerçekten de mektubun tarihi itibarıyla henüz Montrö Konferansı toplanmamıştır. Kaldı ki çok taraflı bir antlaşma olması nedeniyle Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nin tadili konusunda Türkiye ve Yunanistan'ın ikili müzakereleri yeterli olmayacaktır.

²¹ Bkz: Letter dated 25 May 2022 from the Permanent Representative of Greece to the United Nations addressed to the Secretary-General, <<https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N22/362/80/PDF/N2236280.pdf?OpenElement>>, Erişim Tarihi 24 Eylül 2022.

eylemlerinin uluslararası hukukta bağlayıcı hukuki sonuçlar doğurabileceğini belirtmiş ve aşağıda aktarılacak olan Divan içtihadında tespit edilen kriterler doğrultusunda, söz konusu beyanların, Türkiye açısından hukuki olarak bağlayıcı bir taahhüt işlemi oluşturduğunu ileri sürmüştür. Bu bağlamda Yunanistan, Türkiye'nin gündeme getirdiği Divan içtihadının da tamamen ilgisiz olduğunu ileri sürmüştür.

Türkiye'nin o notaya kadar tek taraflı beyanlar konusunda gündeme getirdiği karar, Burkina Faso–Mali kararıdır. Yunanistan'ın atıf yaptığı kararlarda ise Burkina Faso–Mali kararı bulunmamaktadır. Oysa aşağıda inceleneceği gibi bu karar, tek taraflı işlemler konusunda önemli tespitler içermektedir ve Yunanistan'ın tek taraflı işlemlere yönelik tüm kararlara atıf yapıp bunu dışlaması, tezlerinin geçerliliği açısından manidardır.

Türkiye 17 Eylül 2022 tarihli notasında,²² Divan içtihadının, müzakere edilen ve nihayetinde üzerinde anlaşmaya varılan yasal bir belgeye yansıtılmayan siyasi taahhütler veya beyanlara yasal ağırlık verme konusunda temkinli ve kısıtlayıcı bir yaklaşımı tercih ettiğini belirtmiş ve aşağıda değinilecek olan Nikaragua–Kolombiya kararına genel bir atıf yapmakla yetinmiştir. Ayrıca Türkiye, (Yunanistan'ın mektup iddiasına karşı olarak) Montrö Konferansı arifesinde Yunanistan'ın Konferans'taki temsilcilerinden biri olan Mavroudis'in verdiği bir demeçte; Sözleşme'nin, Doğu Ege Adaları için Türkiye'nin Boğazlar için elde edeceğine benzer bir hukuki statü sağlamaya çalışmayacağını beyan ettiğini kaydetmiştir. Netice olarak bu da bir temsilcinin yetkisi dâhilinde yaptığı bir açıklamadır ve Sözleşme'de ortaya konan amacı göstermesi açısından kayda değerdir.

II. DİVANIN GÜNCEL İÇTİHADINDA TEK TARAFLI BEYAN MESELESİ

Divanın tek taraflı beyan meselesini incelediği en güncel kararını, Nikaragua–Kolombiya kararı oluşturmaktadır. Nikaragua ile Kolombiya arasında Divan önünde görülen davada verilen 19 Kasım 2012 tarihli kararlar hem bazı adaların egemenliği meselesi çözülmüş hem de taraflar arasında kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge sınırlandırması yapılmıştır.²³

²² Bkz: Letter dated 17 September 2022 from the Permanent Representative of Türkiye to the United Nations addressed to the Secretary-General, <<https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N22/646/64/PDF/N2264664.pdf?OpenElement>>, Erişim Tarihi 24 Ekim 2022.

²³ Bkz: Territorial and Maritime Dispute (Nicaragua v. Colombia), Judgment, I.C.J. Reports 2012.

2022 kararı ise büyük ölçüde 2012 kararından miras kalan bazı meseleler hakkındadır.

Davada, Kolombiya'nın karşı iddialarından birisi, taraflar arasındaki 2012 kararıyla San Andrés takımadalarında yaşayan ve Raizal etnik kökenine bağlı olanlar da dâhil olmak üzere geleneksel balıkçılık faaliyetleri ile uğraşan kimselerin mağduriyet yaşadığı olgusuna dayanmaktadır. Kolombiya'ya göre, söz konusu kimselerin geleneksel balıkçılık sahalarının bir kısmı ve bu sahalara ulaşım yollarının bazıları, 2021 kararıyla Nikaragua münhasır ekonomik bölgesi içinde kalmıştır.²⁴ Kolombiya bu iddiasını desteklemek amacıyla üç argüman ortaya koymuştur. Bunlardan biri ve konumuzu ilgilendiren, Nikaragua Devlet Başkanı Ortega'nın açıklamalarına dayandığı argümandır. Buna göre Nikaragua, Devlet Başkanı'nın açıklamaları vasıtasıyla söz konusu balıkçıların; bir anlaşmaya, diğer mekanizmalara veya Nikaragua makamlarının iznine ihtiyaç duymadan, Nikaragua deniz alanlarında avlanma hakkını kabul etmiştir.²⁵ Kolombiya'ya göre Başkan Ortega'nın açıklamaları, söz konusu balıkçıların haklarının mevcudiyeti ve bunların tanınması olarak hukuki netice üretmeye muktedir tek taraflı işlem teşkil etmektedir.²⁶

Nicaragua ise Başkan Ortega'nın, Kolombiya'nın Raizallerin balıkçılık uygulamalarıyla ilgili endişelerini ele almaya açık olduğunu ifade ettiği açıklamaların hiçbirinin, iddia edilen geleneksel balıkçılık haklarının açık bir şekilde tanınması veya kabulü anlamına gelmediğini ileri sürmüştür. Nikaragua'ya göre, yapıldıkları dönemin nazik şartları çerçevesinde anlaşılması gereken bu açıklamaların; uzlaştırıcı olması ve Kolombiya'nın Divanın 2012 kararını reddetmesinin yarattığı siyasi gerilimi dağıtması amaçlanmıştır. İlaveten Nikaragua, Başkan Ortega'nın, geleneksel balıkçıların faaliyetlerini temin etmek için uygun mekanizmaların kurulması çağrısında bulunduğunu; yoksa Nikaragua'nın, Raizaller de dâhil olmak üzere San Andrés Takımadaları sakinlerinin kendi münhasır ekonomik bölgesinde geleneksel balıkçılık faaliyetleri konusunda kazanılmış bir hakka sahip olduklarını kabul etmediğini ve fakat söz konusu balıkçılık ihtiyaçlarını karşılamak için "kardeşlik ruhu ve iyi komşuluk ilişkileri çerçevesinde" Kolombiya ile çalışmaya hazır olduğunu belirtmiştir.²⁷

²⁴ Nicaragua v. Colombia, 2022, para, 201

²⁵ Nicaragua v. Colombia, 2022, para, 202. Söz konusu açıklamalar için bkz: Nicaragua v. Colombia, 2022, para, 203.

²⁶ Nicaragua v. Colombia, 2022, para, 213.

²⁷ Nicaragua v. Colombia, 2022, para, 211.

Divan, Ortega'nın beyanları bağlamında tek taraflı işlem konusu açısından iki durumu incelemiştir. İlki, söz konusu beyanların, Raizeller ve San Andrés Takımadalarındaki diğer geleneksel balıkçıların, Nikaragua'nın deniz alanlarından önceden izin talep etmeden balık avlama hakkına sahip olduğu yönünde bir kabul teşkil edip etmediğidir. İkincisi ise bu beyanlarla, Nikaragua adına söz konusu balıkçılık haklarına saygı göstermek konusunda hukuki bir yükümlülük doğup doğmadığıdır.²⁸

Divan ilk durum açısından, beyanların içeriklerine ilişkin değerlendirmede bulunmuştur. Divana göre Ortega, Raizal topluluğunun veya Takımadada sakinlerinin balıkçılık faaliyetleri açısından hem Nikaragua'dan izin alma ihtiyacına hem de bu konuda iki devlet arasında kurulması gereken mekanizmalara atıfta bulunmuştur. Dolayısıyla bu beyanlar, Nikaragua'nın münhasır ekonomik bölgesinde, izinsiz şekilde balıkçılık haklarının kabul edildiği veya tanındığı yönündeki iddiaları desteklememektedir.²⁹

Divan ikinci durum açısından ise söz konusu beyanların, geleneksel balıkçılara hak tanıyan hukuki bir taahhüt teşkil edip etmediğini değerlendirmiş ve bunun için önceki içtihadına atıf yapmıştır.³⁰ Bu bağlamda, Divan, beyanla bağlanma niyetini tespit için beyanın yapıldığı fiili şartları incelemiştir. Bu inceleme faaliyeti neticesi ulaştığı sonuç, Ortega'nın beyanlarının hukuki bağlayıcılığı bulunan bir taahhüt işlemi oluşturmamasıdır. Bunun temel nedeni, Divanın, taraflar arasındaki 2012 kararı sonrası siyasi şartları gözetmesi (özellikle Kolombiya'yı kararı tanımamaya zorlayan iç politika gereklilikleri) ve aşağıda değinilecek olan Divan içtihadında ortaya konan devletlerin hareket serbestilerini kısıtlayan açıklamaların, sınırlı yorumlanması ilkesini benimsemesidir.³¹

Divanın tek taraflı işlemler konusundaki en güncel kararında, tek taraflı beyanın yapıldığı fiili şartlar açısından mevcut siyasi ortamı bir değerlendirme kriteri olarak ele almanın yanında, devletlerin hareket serbestilerini kısıtlayan beyanlar açısından esas itibarıyla sınırlı yorumu benimsemesi, son derece kayda değerdir. Nitekim bu husus, yukarıda değinilen Türkiye'nin 17 Eylül 2022 tarihli notasında ayrıca ve açıkça atıf konusu yapılmıştır.

²⁸ Nicaragua v. Colombia, 2022, para, 225.

²⁹ Nicaragua v. Colombia, 2022, para, 226–227.

³⁰ Nicaragua v. Colombia, 2022, para, 228–229.

³¹ Nicaragua v. Colombia, 2022, para, 230–231.

III. DİVANIN ÖNCEKİ İÇTİHADİ ÇERÇEVESİNDE TEK TARAFLI BEYAN MESELESİ

A. Beyanın Atıf ve İzafesi ve Hukuki Bağlayıcılığının Temel Şartlarına İlişkin Rehber Divan İctihadı:

Burada gündeme gelen ilk soru, bir devletin dışişleri bakanının beyanının o devlet için bağlayıcı olup olmadığıdır. Bu konuda Uluslararası Daimi Adalet Divanının Doğu Grönland'ın statüsü hakkındaki davada yaptığı tespit temel bir emsal oluşturmaktadır.

“Divan, yabancı bir diplomatik temsilcinin kendi yetki alanına giren bir soruyla ilgili talebine cevaben, Hükûmeti adına Dışişleri Bakanı tarafından verilen ... cevabın, Bakanın bağlı bulunduğu devlet için bağlayıcı ... olduğunu değerlendirmektedir.”³²

Görüldüğü gibi bir dışişleri bakanının beyanları, daha geniş bir deyimle eylem ve işlemleri, bağlı bulunduğu devlet açısından bağlayıcıdır. Bu anlamda Divan, Demokratik Kongo Cumhuriyeti–Ruanda arasındaki Ruanda Ülkesindeki Askeri Faaliyetler davasındaki kararında, içtihadına atıf yaparak, devlet başkanı, hükûmet başkanı ve dışişleri bakanının, görevleri nedeniyle yükümlülük niteliğindeki tek taraflı işlemler yapmak da dâhil olmak üzere

³² Legal Status of Eastern Greenland, Permanent Court of International Justice, Series A./B. Judgments, Orders and Advisory Opinions, s. 71.

<https://www.icj-cij.org/public/files/permanent-court-of-international-justice/serie_AB/AB_53/01_Groenland_Oriental_Arret.pdf>, Erişim Tarihi 5 Ekim 2022.

Söz konusu davada temel tartışma noktası; Norveç Dışişleri Bakanı Ihlen'in, Norveç'in Grönland sorunu hakkında bir sorun çıkarmayacağı yönündeki beyanı olmuştur. Uluslararası Daimi Adalet Divanı, Ihlen deklarasyonunun lafzının, Grönland sorununun çözümünde bir anlaşmaya varılamaması durumunda herhangi bir güçlük çıkarmama taahhüdü içerdiğini kabul etmiş ve “Norveç'in, bir bütün olarak Grönland üzerindeki Danimarka egemenliğine itiraz etmekten ve Grönland'ın bir bölümünü işgal etmekten kaçınma yükümlülüğü altında olduğu” hükmüne ulaşmıştır. Bkz: Legal Status of Eastern Greenland, s. 70–73. Fakat Uluslararası Daimi Adalet Divanı, bu bağlayıcılığın kaynağını oluşturan işlemin tek taraflı bir işlem mi olduğunu yoksa sözlü bir anlaşma mı olduğunu açıklamamıştır. Tartışmalar için bkz: Çağırın, s. 101–106. Çağırın, bunu, tek taraflı işlem olarak nitelerken, (Çağırın, s. 105–106), Toluner, sözlü anlaşma örneği olarak tanımlamıştır. Toluner, *Limni Adası'nın*, s. 96, 78 no'lu dipnot. Söz konusu beyanın niteliği tartışmalı olduğu için bu konuda bir değerlendirme içine girmeyeceğiz. Lakin Ihlen'in beyanı ister tek taraflı bir işlem ister sözlü bir anlaşma olsun, Aras'ın beyanıyla aynı hukuki sonucu doğurmamaktadır. Zira inceleme konumuz açısından, Norveç ve Danimarka ilişkisinin aksine, ortada tarafların iradelerinin ürünü bir antlaşma, Montrö Boğazlar Sözleşmesi mevcuttur. Toluner, *Limni Adası'nın*, 96–97, 78 nolu dipnot. İleride görülecektir ki bu husus, Aras'ın beyanının neden Yunanistan'ın iddia ettiği şekilde bağlayıcı tek taraflı bir işlem oluşturmadığını ortaya koyan temel Türk argümanlarından biridir.

devletlerini temsil ettiklerinin kabul edildiğini belirtmiştir.³³ Mesela Divan, Nükleer Denemeler kararında, görevleri göz önüne alındığında, Devlet Başkanı'nın kamuya açık sözlü veya yazılı beyanlarının, Fransız Devleti'nin bir uluslararası ilişkiler fiili oluşturduğunu vurgulamıştır.³⁴ Divan, Bosna–Hersek ile Yugoslavya arasındaki Soykırım Sözleşmesi'nin Uygulanması davasında verdiği kararında, Yugoslavya'nın Aliya İzzetbegoviç'in başkanlık statüsü çerçevesindeki itirazını karşılarken, “uluslararası hukuka göre her devlet başkanının, uluslararası ilişkilerinde devleti adına hareket edebileceğine şüphe yoktur.” tespitini yapmıştır.³⁵ Divan, Demokratik Kongo Cumhuriyeti ile Belçika arasındaki Tutuklama Müzekkeresi davasındaki kararında, bir dışişleri bakanının, görevi nedeniyle devlet adına eylem ve işlem tesis etme konusunda tam yetkiye sahip olduğu yönünde mevcut olan bir karinenin altını çizmiştir.³⁶ Gerek bu kararda gerek Demokratik Kongo Cumhuriyeti–Ruanda kararında, Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin,³⁷ 2/7–a maddesinde yer alan düzenleme, örfi karakteri vurgulanarak alıntılanmıştır.³⁸ Söz konusu düzenleme, devlet başkanı, hükûmet başkanı ve dışişleri bakanının görevleri nedeniyle yetki belgesine ihtiyaç duymadan bir antlaşmanın akdi ile ilgili her türlü işlemin yapılması amacıyla devletlerini temsil ettiklerini kabul etmektedir. Şüphesiz mezkûr düzenleme sadece antlaşmalara hastır. Divanın bu yetkiyi, tek taraflı işlemlere teşmil etmesinin altında yatan neden açıktır: Eğer görevleri nedeniyle devlet başkanı, hükûmet başkanı ve dışişleri bakanı, antlaşma veya antlaşmaya ilişkin işlemler yapmak suretiyle temsil ettikleri devleti yükümlülük altına sokmaya yetkiliyse; diğer uluslararası hukuk

³³ Armed Activities on the Territory of the Congo (New Application: 2002) (Democratic Republic of the Congo v. Rwanda), Jurisdiction and Admissibility, Judgment, I.C.J. Reports 2006, para 46.

³⁴ Nuclear Tests (Australia v. France), Judgment, I.C.J. Reports 1974, para, 49; Nuclear Tests (New Zealand v. France), Judgment, I.C.J. Reports 1974, para 51. Söz konusu karar hakkında ayrıntılı bilgi ve değerlendirmeler için bkz: Çağırın, s. 295–320. Söz konusu karar çerçevesinde tek taraflı işlem teorisini inceleyen bir çalışma için bkz: Buket Deniz, “1974 Nükleer Denemeler Davası Işığında Uluslararası Hukukta Devletlerin Tek Taraflı İşlemleri”, *Kadir Has Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 8(1), 2020, s. 21–38.

³⁵ Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, Preliminary Objections, Judgment, I.C.J. Reports 1996, para, 44.

³⁶ Arrest Warrant of 11 April 2000 (Democratic Republic of the Congo v. Belgium), Judgment, I.C.J. Reports 2002, para, 53.

³⁷ Metin için bkz: Aslan Gündüz, *Milletlerarası Hukuk: Konu Anlatımı, Temel Belgeler, Örnek Kararlar*, Reşat Volkan Günel (Ed.), 6. Baskı, Beta Yayınevi, 2003, s. 66–87.

³⁸ Democratic Republic of the Congo v. Belgium, para, 53; Democratic Republic of the Congo v. Rwanda, para, 46.

kaynakları aracılığıyla da bu yetkiye sahip olmaları hukuk mantığının bir sonucudur. Burada her iki yönlü bir evveliyet değerlendirmesi de yapılabilir.

Bu bağlayıcılık olgusu, sadece devletin dış ilişkiler organlarıyla sınırlı olmayıp, diğer organlar için de geçerlidir.³⁹ Mesela Avustralya ile Fransa ve Yeni Zelanda ile Fransa arasındaki Nükleer Denemeler kararlarında Divan, Fransa Devlet Başkanı yanında, Savunma Bakanı'nın beyanlarını da gelecekteki nükleer testler hakkında Fransa adına yapılan resmi açıklamalar olarak telakki etmiştir.⁴⁰

Divan, Demokratik Kongo Cumhuriyeti–Ruanda kararında ise adalet bakanının durumunu incelemiştir. Ruanda, Adalet Bakanı Mukabagwiza'nın beyanının, Ruanda'ya bir yükümlülük getirmeyeceğini zira bu beyanın, uluslararası ilişkilerde devleti otomatik olarak bağlama yetkisine sahip bir dışişleri bakanı veya hükümet başkanı tarafından yapılmadığı argümanını ileri sürmüştür.⁴¹ Divan ise öncelikle modern uluslararası ilişkilerde giderek artan bir sıklıkta, belirli alanlarda bir devleti temsil eden diğer kişilerin de kendi yetki alanlarına giren konulara ilişkin beyanları vasıtasıyla bu devleti bağlamak konusunda yetkilendirilebileceklerini vurgulamıştır.⁴² Divan bu genel tespitten sonra somut mesele hakkındaki görüşünü açıklamıştır. Divan, bir adalet bakanının, belirli koşullar altında temsil ettiği devleti, ifadeleriyle bağlayabileceği ihtimalinin ilke olarak göz ardı edilemeyeceğini, Mukabagwiza'nın BM İnsan Hakları Komisyonu önünde, adalet bakanı sıfatıyla konuştuğunu, bu beyana konu olan insan haklarının korunmasına ilişkin meselelerin bir adalet bakanının yetki alanına girdiğini belirlemiştir. Bu nedenlerle Divan, Mukabagwiza'nın ifa ettiği işlevlerin doğası gereği, beyanı vasıtasıyla Ruanda Devleti'ni uluslararası düzeyde bağlayamayacağı yönündeki iddiayı kabul edilemez bulmuştur.⁴³

Demek ki Divana göre diğer devlet yetkilileri de kendi yetki alanlarına giren konulardaki ifadeleriyle temsil ettikleri devleti bağlayabilirler. Bu da şüphesiz temsil yetkisinin boyutunu arttırmakta ve tüm *intra vires* işlemlere genişletmektedir.

³⁹ Sevin Toluner, *Milletlerarası Hukuk ile İç Hukuk Arasındaki İlişkiler*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1973, s. 64. Örnek karar için bkz: Toluner, *Milletlerarası Hukuk ile İç Hukuk*, s. 64–68.

⁴⁰ Australia v. France, para, 41; New Zealand v. France, para 44.

⁴¹ Democratic Republic of the Congo v. Rwanda, para, 37.

⁴² Democratic Republic of the Congo v. Rwanda, para, 47.

⁴³ Democratic Republic of the Congo v. Rwanda, para, 48.

Uluslararası Hukuk Komisyonunun (UHK) 2006 tarihli, “Devletlerin Hukuki Yükümlülükler Oluşturabilecek Tek Taraflı Beyanlarına Uygulanacak Rehber İlkeler”⁴⁴ başlıklı çalışmasının 4. ilkesi, beyanları ile devleti hukuken bağlama yetkisini haiz kimselere ilişkindir. Buna göre:

“Tek taraflı bir beyan, ancak bu yetkiye sahip bir makam tarafından yapılması halinde devleti uluslararası olarak bağlar. Görevleri gereği devlet başkanları, hükümet başkanları ve dışişleri bakanları bu nevi beyanları yapmaya yetkilidir. Devleti belirli alanlarda temsil eden diğer kişiler, yetkilerine giren alanlardaki beyanları vasıtasıyla devleti bağlama yetkisine sahip olabilirler.”

Yorumlar kısmında UHK, bu konuda yukarıda değindiğimiz içtihadı atf yapmıştır.⁴⁵ UHK devlet uygulamalarına yönelik de tespit yapmıştır. UHK'ye göre devlet uygulamaları, devletler için yükümlülük yaratan tek taraflı beyanların, genellikle devlet veya hükümet başkanları veya dışişleri bakanları tarafından yapıldığı ve bu kişilerin devleti yükümlülük altına sokma yetkilerinin sorgulanmadığını göstermektedir.⁴⁶ Bu tespit, uluslararası yargı içtihadının yukarıda aktarılan değerlendirmeleri de dikkate alınarak, bu konuda örfi karakteri haiz bir kuralın varlığının tevsiki şeklinde anlaşılmalıdır. Lakin devlet başkanı, hükümet başkanı veya dışişleri bakanı dışındaki görevliler konusunda devlet uygulamalarına atf bulunmamaktadır. Belli ki UHK, bu nevi bir uygulamaya tesadüf etmemiştir. Yine de Divanın Demokratik Kongo Cumhuriyeti–Ruanda kararındaki tespit, belki bir örf ve âdet kuralının tevsiki olarak da yorumlanabilir. En azından 2006'dan itibaren bunun, devletlerin *opinio juris*lerinde etkiye neden olmadığı söylenemez.

Şu halde konumuz açısından en azından dışişleri bakanının beyanlarının bağlayıcı olduğu açıktır. Dolayısıyla dışişleri bakanı konumundaki Aras'ın beyanları, Türkiye için bağlayıcıdır. Burada sorun, söz konusu tek taraflı beyanın, hukuki sonucu olan bir tek taraflı işlem teşkil edip etmediğidir.⁴⁷ Buna ilişkin şartları tespit etmek için Divanın Nikaragua–Kolombiya kararında

⁴⁴ Metin için bkz: Guiding Principles applicable to unilateral declarations of States capable of creating legal obligations, with commentaries thereto, 2006, <https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_9_2006.pdf>, Erişim Tarihi 4 Ekim 2022.

⁴⁵ Guiding Principles, s. 372–374.

⁴⁶ Guiding Principles, s. 373–374.

⁴⁷ Toluner, *Limni Adası'nın*, s. 96.

yaptığı gibi Nükleer Denemeler kararlarına müracaat etmek gerekmektedir.⁴⁸ Gerçekten de Divan, söz konusu kararda, öncelikle hukuki veya fiili durumlarla ilgili tek taraflı beyanların hukuki yükümlülükler yaratabileceğini vurgulamış ve bunun şartlarını şu şekilde tespit etmiştir: "... bir taahhüt, aleni olarak ve bağlanmak niyetiyle verilmişse, uluslararası müzakereler kapsamında yapılmaya bile bağlayıcıdır."⁴⁹ Divana göre beyanı yapan devletin niyeti, beyanın içeriğiyle bağlanmaksa, bu niyet, beyana hukuki bir taahhüt niteliğini verecek ve ilgili devlet bundan böyle hukuki açıdan beyanla uyumlu bir davranış şekli takip etmek zorunda kalacaktır.⁵⁰

Şekil açısından ise Divan, şeklin belirleyici olmadığını ve bu bağlamda beyanın sözlü veya yazılı olmasının fark yaratmadığını belirtmiştir.⁵¹

Nitekim söz konusu kararlarda atıf yapılan Preah Vihear Tapınağı kararında Divan, tarafların niyetlerinin açıkça ortaya çıkması şartıyla istedikleri şekli seçmekte serbestiye sahip olduklarını belirtmiş ve bunun nedenini de mesela özel hukukta belirli şekil şartlarının hukuken bir zorunluluk olarak öngörülmesine karşın, uluslararası hukukun tarafların niyetini esas almasına bağlamıştır.⁵²

Demek ki, aleniyete kavuşturulmuş beyanlar, bağlanma niyetiyle yapılmışsa, herhangi bir şekil şartına tabi olmadan, ilgili devlet açısından hukuken bağlayıcı, tek taraflı bir işlem teşkil edecektir.

Burada temel tartışma noktası, bağlanma niyetinin tespiti olmaktadır. Divana göre bağlanma niyeti, fiilin yorumlanmasıyla tespit edilecektir ve devletlerin hareket serbestilerini kısıtlayan açıklamalar, sınırlı yorumlanmalıdır.⁵³ Bu, Divanın tek taraflı beyanların değerlendirilmesi için koyduğu önemli bir sınırdır. Divan, Fransız makamlarından sadır olan beyanları yorumlarken iki durumu dikkate almıştır. İlki, iyi niyet ilkesi ve uluslararası işbirliği çerçevesinde güven mefhumu ve muhatabın ve uluslararası toplumun tek taraflı beyanları nasıl değerlendirecekleridir. İkincisi ise bunların tüm

⁴⁸ Bkz: Nicaragua v. Colombia, 2022, para, 228.

⁴⁹ Australia v. France, para, 43; New Zealand v. France, para, 46.

⁵⁰ Australia v. France, para, 43; New Zealand v. France, para, 46.

⁵¹ Australia v. France, para, 45; New Zealand v. France, para, 48.

⁵² Case concerning the Temple of Preah Vihear (Cambodia v. Thailand), Preliminary Objections, Judgment of 26 May 1961: I.C. J. Reports 1961, s. 31.

⁵³ Australia v. France, para, 44; New Zealand v. France, para, 47.

uluslararası topluma yönelmiş olmalarıdır.⁵⁴ Nihayetinde Divan, meseleyi şu şekilde bağlamıştır:

"Fransız Hükûmeti, 1974 atmosferik test serisinin sonuncusu olacağını açıklayarak, davacı devlet de dâhil olmak üzere tüm dünyaya bu testleri etkili bir şekilde sona erdirmeye niyetini iletmiştir. Fransa, diğer devletlerin bu ifadeleri dikkate alabileceklerini ve bunların etkisine güvenileceklerini varsaymak zorundaydı. Bu beyanların geçerliliği ve hukuki sonuçları, uluslararası ilişkilerin emniyeti ve devletler arasındaki ilişkilerde çok önemli olan bağımlılık ve güvenin genel çerçevesi içinde değerlendirilmelidir. Tek taraflı eylemin hukuki sonuçları, bu ifadelerin gerçek özünden ve bunların yapılmasına eşlik eden şartlardan çıkarılmalıdır. Bu ifadelerin amacı açıktır; bir bütün olarak uluslararası topluluğa yöneliktir ve Divan, bunların hukuki etkiye sahip bir taahhüt işlemi teşkil ettiğine hükmeder".⁵⁵

Yukarıda yer verilen Divan içtihadı ile tek taraflı beyanın atıf ve izafesi ve hukuki bağlayıcılığının temel şartlarına ilişkin değerlendirme kriterleri ortaya konmuştur. Divanın takip eden içtihadında ise bu kriterler somut olaylara uygulanmış ve böylece daha ayrıntılı değerlendirmelere konu olmuştur.

B. Divan İctihadı Çerçevesinde Tek Taraflı Beyanın Nitelendirilmesi Meselesi

1. Nikaragua'daki Askeri ve Yarı Askeri Faaliyetler Kararı

Bu bağlamda ilk değinilmesi gereken ve Nikaragua-Kolombiya kararında da atıf yapılan karar, Nikaragua ile Amerika Birleşik Devletleri (ABD) arasındaki Nikaragua'daki Askeri ve Yarı Askeri Faaliyetler davasındaki karardır.⁵⁶ Söz konusu kararda Divan, öncelikle tek taraflı beyanların delil değerine yönelik değerlendirme yapmış,⁵⁷ akabinde Nikaragua makamlarından sadır olan bir takım beyanların niteliğini incelemiştir.

ABD Kongresi'ne göre ABD'nin kontralara yardımı, Nikaragua tarafından kendi halkına, ABD'ye ve Amerikan Devletleri Örgütüne verilen,

⁵⁴ Australia v. France, para, 46-50; New Zealand v. France, para, 49-52.

⁵⁵ Australia v. France, para, 51; New Zealand v. France, para, 53.

⁵⁶ Bkz: Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America). Merits, Judgment. I.C.J. Reports 1986.

⁵⁷ Nicaragua v. United States of America, para, 59-73.

başta insan hakları olmak üzere hükûmetin oluşumu, ideolojisi ve saldırganlık konularındaki resmi taahhütlerin ihlaline dayanmaktadır.⁵⁸ Bu görüş, daha genel bir ifadeyle Nikaragua'nın, taahhütlerine uymaması nedeniyle ABD'nin müdahalesine maruz kaldığı iddiası üzerine bina edilmiştir. Dolayısıyla Divan, Nikaragua makamlarının mevzubahis bildirimlerinin, ABD'ye, yasal olarak karşı önlemler alma hakkını verecek bir nitelik taşıyıp taşımadığını incelemesi gerektiğini belirtmiştir.⁵⁹ Bunun için de öncelikle söz konusu beyanların hukuken bağlayıcı olup olmadığı meselesini değerlendirme konusu yapmıştır.

Divana göre Nikaragua Hükûmetinin taahhütte bulunduğu ileri sürülen meseleler iç politika meseleleri teşkil etmekle beraber, taahhüt iddiası, bir devletin ülkesinde serbest seçimlerin düzenlenmesi gibi bir iç politika meselesiyle ilgili olarak anlaşma yoluyla kendisini bağlama olasılığı sorununu gündeme getirmektedir.⁶⁰ Bu bağlamda, Nikaragua'yı yöneten Cunta rejiminin, Amerikan Devletleri Örgütü'ne sunduğu yazılı bildirim ve planlarla, ülkeyi demokratik bir şekilde yönetme niyetini dile getirdiği görülmektedir.⁶¹ Burada soru, söz konusu uluslararası örgüte yapılan bu yöndeki bildirimlerin, Nikaragua açısından hukuken bağlayıcı tek taraflı bir taahhüt işlemi teşkil edip etmeyeceğidir.

Divan, bu belgelerde, herhangi bir hukuki taahhüt yaratma niyetini gösteren bir sonuç bulamadığını ifade etmiştir. Divana göre Cunta, siyasi hükûmet programının bir parçası olarak serbest seçimler düzenlemeyi planlamıştır ve bu, yalnızca Örgüte değil, aynı zamanda bundan ilk nazarda fayda sağlaması amaçlanan Nikaragua halkına da verilen esasen siyasi bir taahhüttür. Netice olarak Divan, ortada, Nikaragua'nın serbest seçim düzenleme veya bunun yöntemleri konusunda kendisini taahhüt altına koyan, tek taraflı veya iki taraflı, hukuki güce mazhar bir belge bulunmadığına hükmetmiştir.⁶² Demek ki maddi şartlar itibariyle serbest seçim taahhüdü, dış ilişkilerle de bağlantılı bir politika meselesidir ve esas itibariyle Nikaragua halkına yönelik bir vaat teşkil etmektedir. Dolayısıyla hukuken bağlayıcı tek taraflı bir işlem niteliğini haiz değildir.

⁵⁸ Nicaragua v. United States of America, para, 257 ve 267.

⁵⁹ Nicaragua v. United States of America, para, 257.

⁶⁰ Nicaragua v. United States of America, para, 258–259.

⁶¹ Nicaragua v. United States of America, para, 260.

⁶² Nicaragua v. United States of America, para, 261. Aynı yere atıf yapan Toluner, bunu “siyasi bir vaat” olarak ifade etmiştir. Toluner, *Limni Adası'nın*, s. 98.

2. Burkina Faso–Mali Hudut Uyuşmazlığı Kararı

Bu konuda gündeme gelen ve Divan tarafından karara bağlanan bir diğer uyuşmazlık, yukarıda değinilen Türkiye'nin 30 Eylül 2021 tarihli notasında atıf yaptığı, Burkina Faso ile Mali arasındaki hudut uyuşmazlığıdır. Söz konusu uyuşmazlığı çözmek üzere Afrika Birliği Örgütü Arabuluculuk Komisyonu faaliyette bulunmuş ve bir Hukuk Alt Komisyonu kurmuştur. Alt Komisyonun görevi, Komisyona sunulmak üzere özet bir çözüm içeren bir ilk taslak teklifi hazırlamak olarak belirlenmiştir. Mali Devlet Başkanı, 11 Nisan 1975 tarihli Fransız basınına verdiği bir demeçte, Komisyonun objektif olarak tespit edeceği hudut hattına Hükûmetinin uyacağını söylemiştir.⁶³ Burkina Faso, Mali'nin, Devlet Başkanı'nın 11 Nisan 1975 tarihinde yaptığı beyan gereği, Alt Komisyon raporuyla bağlandığını, buna önceden rıza gösterdiğini ileri sürmüştür.⁶⁴

Mali ise bu iddiaya iki noktadan karşı çıkmıştır: İlk olarak, Komisyonun nihai ve bağlayıcı bir karar verme yetkisi bulunmadığını belirtmiştir. İkinci olarak ise Mali'ye göre Devlet Başkanı'nın yorumu sadece, basın toplantılarında mutad şekilde dile getirilen klişelerden ibaret olup, esas itibariyle Mali'nin, Komisyonun tavsiyelerini iyi niyetle değerlendirme niyetini ortaya koymaktadır.⁶⁵

Divan, yukarıda değinilen önceki içtihadı atıf yaparak, Mali Devlet Başkanı'nın beyanının hukuki sonucu olan tek taraflı bir işlem teşkil edebilmesi için söz konusu beyanla bağlanma niyetinin gerekliliğini vurgulamıştır. Divan bu niyeti tespit ederken, “belirli bir muhataba yönelmemiş tek taraflı bir beyan söz konusu olduğunda daha da dikkatli davranmanın görevi olduğunu” vurgulamıştır.⁶⁶ Bir başka ifadeyle Divan, belirli bir muhataba yönelmemiş beyanlarda, bağlanma niyetinin tespitinin zorluğunu belirtmiştir. Türkiye'nin 30 Eylül 2021 tarihli notasında da atıf yapılan bu tespitin, Aras'ın beyanı açısından hukuki sonuçlarına aşağıda değineceğiz.

Divan, beyan sahibinin niyetini değerlendirmek için, işlemin zuhur ettiği tüm fiili şartların dikkate alınması gerektiğini belirtmiş ve Nükleer Denemeler

⁶³ Frontier Dispute, para, 36.

⁶⁴ Frontier Dispute, para, 34 ve 38.

⁶⁵ Frontier Dispute, para, 38.

⁶⁶ Frontier Dispute, para, 39.

davasında Fransa'nın durumuyla, derdest davada Mali'nin durumunu karşılaştırmıştır. Divanın bu noktada yaptığı tespitler, Türkiye'nin temel argümanlarından biri olarak aşağıda incelenecektir.

3. Ruanda Ülkesindeki Askeri Faaliyetler Kararı

Söz konusu kararda Divan, yukarıda aktarıldığı gibi adalet bakanının *intra vires* beyanının Ruanda'yı bağladığını tespit ettikten sonra, söz konusu tek taraflı beyanının mahiyetini incelemiştir. Divan öncelikle, beyanın gerçek içeriğinin ve yapıldığı şartların incelenmesi gerektiğini ve ancak açık ve belirli şartlarda yapılması halinde hukuki yükümlülükler doğurabileceğini bildiren önceki içtihadı atıf yapmıştır.⁶⁷ Bu şekilde esas alacağı değerlendirme kriter ve hukuki zemini ifade eden Divan, somut olayı değerlendirmeye başlamıştır.

Divan, Ruanda Adalet Bakanı'nın Soykırım Sözleşmesi'nin IX. maddesine konulmuş çekinceye açıkça atıfta bulunmadan, "henüz geri alınmamış olan geçmiş çekincelerin kısa süre içinde geri alınacağı" yolundaki beyanında, atıfta bulunulan uluslararası anlaşmaların belirsiz olduğunu vurgulamış ve buna neden olarak şunları göstermiştir:

- Açıklama, yalnızca genel anlamda Ruanda'nın çekinceleri sorununu gündeme getirmektedir; bu itibarla, "henüz geri alınmamış geçmiş çekinceler" ifadesi, ayırım gözetmeksizin Ruanda'nın taraf olduğu herhangi bir uluslararası anlaşmaya yaptığı herhangi bir çekinceyi ifade eder.
- Kendi bağlamı içinde bakıldığında, bu ifade yalnızca, Ruanda tarafından "uluslararası insan hakları belgelerine" konulmuş çekincelere atıfta bulunulduğu şeklinde yorumlanabilir.
- Bu şartlar altında söz konusu uluslararası belgelerin, geniş bir şekilde anlaşılması gerekir; zira ifadenin kendisi, bunların, sadece "kadın haklarına ilişkin" belgeleri değil, aynı zamanda "yolsuzlukla mücadele, kitle imha silahlarının yasaklanması ve çevre" konularını da kapsadığını göstermektedir.⁶⁸

Divan, kastedilen uluslararası antlaşmaların belirsizliğine, zamanın belirsizliğini de eklemiştir ve söz konusu beyanda, çekincelerin geri alınması

⁶⁷ Democratic Republic of the Congo v. Rwanda, para, 49–50.

⁶⁸ Democratic Republic of the Congo v. Rwanda, para, 50.

açısından kesin bir zaman aralığı bulunmadığı tespitini yapmıştır.⁶⁹ Şüphesiz bu, taahhüt işleminde zamanın önemine yapılan bir atıftır.

Divan, bu iki belirsizliğe, kullanılan terimlerin belirsizliğini de eklemiştir. Gerçekten de Divan'a göre Ruanda Adalet Bakanı'nın açıklaması, çekincelerin geri alınması hakkındaki özel bir soruna ilişkin yeterince spesifik terimler içermemektedir. Kullanılan ifadelerin genel doğası göz önüne alındığında, söz konusu beyan, Ruanda tarafından Soykırım Sözleşmesi'nin IX. maddesine konulan çekincenin geri alınması kararının teyidi veya bu konuda hukuki etkileri olan herhangi bir tek taraflı taahhüt olarak değil, olsa olsa kapsamı çok genel olan bir niyet beyanı olarak yorumlanabilir.⁷⁰ Görüldüğü gibi Divan, beyanı, bir siyasi taahhüt olarak nitelemiştir. Nitekim Divan, beyanın yapıldığı şartların da bu sonucu teyit ettiğini vurgulamıştır. Gerçekten de Divana göre Ruanda Adalet Bakanı'nın BM İnsan Hakları Komisyonu huzurunda yaptığı açıklamaların bağlamını, insan haklarının teşviki ve korunmasına ilişkin genel bir politika sunumu oluşturmaktadır.⁷¹ Görüldüğü gibi burada aynı zamanda bir mekân vurgusu da bulunmaktadır. Şu halde somut olayda zaman, mekân, kullanılan terimler ve içerik, hukuken bağlayıcı bir tek taraflı taahhüdün inşasına izin vermemiştir. Ortada, hukuki sonucu olmayan bir siyasi taahhüt bulunmaktadır.

4. Bolivya–Şili Müzakere Yükümlülüğü Kararı

Bir diğer karar, Bolivya ile Şili arasında Divan tarafından karara bağlanan Pasifik Okyanusu'na Erişimi Müzakere Yükümlülüğü davasındaki karardır.⁷² Kararda tek taraflı işlem teorisi açısından tartışılan mesele, Bolivya ile müzakere etmeye vurgu yapan Şili makamlarından sadır beyanlardır. Bolivya'nın temel iddiası, Pasifik Okyanusu'na serbest erişimini müzakere etme yükümlülüğünün, bir dizi Şili beyanına ve diğer tek taraflı eylemlere dayandığı yönündedir.⁷³ Bolivya'ya göre, devlet temsilcileri tarafından yapılan ve bir başka devlete karşı yükümlülükler üstlenme niyetini açıkça gösteren yazılı ve sözlü beyanlar, diğer devletten bir taahhüt gerektirmeksizin hukuki sonuçlar doğurabilir; bu nevi işlemlerin yükümlülük tesis etmesi için

⁶⁹ Democratic Republic of the Congo v. Rwanda, para, 51.

⁷⁰ Democratic Republic of the Congo v. Rwanda, para, 52.

⁷¹ Democratic Republic of the Congo v. Rwanda, para, 53.

⁷² Bkz: Obligation to Negotiate Access to the Pacific Ocean (Bolivia v. Chile), Judgment, I.C.J. Reports 2018.

⁷³ Bolivia v. Chile, para, 140–143.

diğer devletten müteakip bir kabul veya cevap gerekli değildir.⁷⁴ Bu anlamda tartışma konusu beyanlar açısından iki örnek üzerinde durulmuştur. Dönemin Şili Devlet Başkanı Videla, 29 Mart 1951 tarihli beyanında, Hükûmetinin değişmez siyasetinin, sahili bulunmayan devlet durumunu çözmeyi amaçlayan herhangi bir Bolivya teklifine kulak vermek olduğunu belirtmiştir. Dönemin Şili Devlet Başkanı Pinochet ise 11 Eylül 1975 tarihli beyanında, kardeş Bolivya'nın Devlet Başkanıyla, açık ve dostane bir müzakere çerçevesinde, Bolivya'nın sahili bulunmamasından kaynaklanan engelleri incelemek konusundaki değişmeyen amacı tekrarladıklarını belirtmiştir.⁷⁵ Bolivya'ya göre Şili, tek taraflı beyanları aracılığıyla sadece müzakere sözü vermekle kalmamış, aynı zamanda kesin bir hedefe ulaşmayı da taahhüt etmiştir.⁷⁶ Bolivya'nın bu değerlendirmesi, Şili'nin tek taraflı işlemler icra etmek suretiyle bir edim olan müzakere etmeyi hedeflediğini ve böylece söz konusu edimi ifa etmek yükümlülüğü altına girdiğini intaç etmektedir.

Şili ise bir devletin tek taraflı bir beyanla yükümlülükler yaratabilmesi için gereken bu yöndeki açık niyetin, kullanılan terimlere göre objektif olarak değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Şili'ye göre, bu konuda ispat standardı yüksek olup; kullanılan ifadenin “açık ve spesifik” nitelik arz etmesi ve eylemi çevreleyen şartların ve müteakip tepkilerin dikkate alınması gereklidir ki Bolivya bu konuda yetersiz tespitler yapmıştır.⁷⁷ Şili ayrıca bu genel tespitten sonra, bir müzakere taahhüdünün, her iki olası müzakere tarafının karşılıklı yükümlülüklerini gerektirmesi nedeniyle Bolivya'nın derdest davada var olduğunu iddia ettiği yükümlülüğün tek taraflı olarak yerine getirilemeyeceğine dikkat çekmiştir.⁷⁸

Divan, öncelikle yukarıda değinilen içtihadına atıf yaparak, bir beyanın hukuki bağlayıcılık taşıması için aleniyete kavuşturulmuş ve içeriğiyle bağlanma niyetinin mevcut olması gerektiğini belirtmiş; ayrıca beyanın gerçek içeriğinin ve yapıldığı şartların incelenme zorunluluğunu ilave etmiştir.⁷⁹

Bu çerçevede ilk olarak Şili makamlarından sadır olan ve iki örneği yukarıda aktarılan beyanlarda kullanılan ifadeleri değerlendirmiştir. Divana

⁷⁴ Bolivia v. Chile, para, 140.

⁷⁵ Bolivia v. Chile, para, 143.

⁷⁶ Bolivia v. Chile, para, 141.

⁷⁷ Bolivia v. Chile, para, 144.

⁷⁸ Bolivia v. Chile, para, 145.

⁷⁹ Bolivia v. Chile, para, 146.

göre, söz konusu ifadeler, Şili'nin, Bolivya'nın Pasifik Okyanusu'na serbest erişimini müzakere etmek için bir yükümlülük üstlendiğini göstermemekte, sadece bu konuda müzakere istekliliğini ortaya koymaktadır.⁸⁰ Görüldüğü gibi Divan, tek taraflı beyanlarda yer alan ifadelere ilişkin değerlendirmeyi, Şili makamlarının niyeti anlamak için kullanılmıştır ve neticeten bu ifadelerden bir hukuki yükümlülük üstlenme niyetini bulamamıştır. Bu sonuçta, Şili Devlet Başkanı Videla ve Pinochet'in beyanlarında yer alan; “Bolivya teklifine kulak vermek” veya “kardeş Bolivya ile açık ve dostane bir müzakere çerçevesinde, Bolivya'nın sahili bulunmamasından kaynaklanan engelleri incelemek konusundaki değişmeyen amaç” ifadelerinin rolü bulunmaktadır. Divan ayrıca, beyanın yapıldığı şartlar bağlamında da Şili'nin niyetini tespit etmeye çalışmış ve fakat bu açıdan da bir delil bulunmadığını tespit etmiştir. Netice olarak da Bolivya'nın atıfta bulunduğu tek taraflı beyanların, Şili açısından bir müzakere yükümlülüğü doğurmadığına hükmetmiştir.⁸¹

IV. İÇTİHAT VE UHK'NİN REHBER İLKELERİ IŞIĞINDA ARAS'IN BEYANININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Yukarıda aleniyete kavuşmuş ve bağlanma niyetiyle yapılan tek taraflı beyanların bağlayıcı olacağı ve bağlanma niyetinin unsurları içtihatteki örneklerle gösterilmiştir. Yine başka bir vesileyle yukarıda değinilen UHK'nin, 2006 tarihli çalışmasında, devletler açısından yükümlülük yaratabilecek tek taraflı beyanlara ilişkin tespitler yapılmıştır. Her ne kadar söz konusu ilkeler tartışmalı olsa da,⁸² değerlendirme konusunda ölçütler sundukları açıktır. Ayrıca söz konusu ilkeler hazırlanırken, hem yukarıda değindiğimiz içtihattan hem de devlet uygulamalarından yararlandığı görülmektedir. Bu itibarla, bazı açılardan örf ve âdet hukukunu yansıtmaya potansiyeli nedeniyle UHK çalışmasındaki tespitler çerçevesinde Aras'ın beyanı değerlendirmek uygun olacaktır.

Lakin daha önce bununla bağlantılı son derece önemli bir veri sunması açısından, Yunanistan'ın, statü ihlali konusunda ilk Türk notalarına verdiği cevaplara değinmek gerekmektedir. Yukarıda belirtildiği gibi bu konudaki ilk Türk notası, 29 Haziran 1964 tarihinde verilmiştir ve esas itibarıyla Rodos ve

⁸⁰ Bolivia v. Chile, para, 147.

⁸¹ Bolivia v. Chile, para, 147.

⁸² Rehber ilkeler hakkında değerlendirme ve tartışmalar için bkz: Elif Uzun, “Uluslararası Hukukta Bildirim Tek Taraflı Devlet İşlemi Niteliği Üzerine Bir İnceleme”, *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi*, 2, 2019, s. 8–12.

İstanköy'deki askeri faaliyetleri protesto etmektedir. Yunanistan ise 1 Temmuz 1964 tarihli cevabi notasında, Paris Barış Antlaşması'ndan kaynaklanan statüye uyduğunu ve adaları silahlandırmadığını bildirmiştir.⁸³

Türkiye, 2 Nisan 1969 tarihli notayla, bu defa Limni ve Semadirek'i de dâhil ederek, adaların silahlandırıldığını bildirmiş ve Yunanistan'a statüye uyma talebini iletmıştır. Yunanistan ise 10 Mayıs 1969 tarihli cevabi notada, Limni'deki havaalanında, sivil havacılık konusunda çalışmalar yapıldığını vurgulamıştır.⁸⁴ Türk doktrininde Yunanistan'ın, Limni'deki faaliyetleri sivil amaçlara hasrettiğinin ve söz konusu adanın silahsızlandırılmış statüsünün sona erdiği iddiasında bulunmadığının altı özellikle çizilmiştir.⁸⁵

Yalnız söz konusu notada Yunanistan'ın, Limni'deki radar tesislerinin, NATO'nun ileriye dönük planları çerçevesinde değerlendirildiğini bildirmek suretiyle statü ihlalini, dönemin ittifak politikaları açısından meşrulaştırmaya çalıştığı, en azından bu konuda bir mazeret ürettiği görülmektedir. Yine de dikkat çekmek gerekir ki Yunanistan henüz Limni'nin statüsünün değiştiğini ileri sürmemiştir. Lakin sonradan radar mevzuu, Yunanistan'ın Limni'nin statüsünün değiştiği iddiasına vesile olacaktır. Şöyle ki: Türkiye, 4 Nisan 1970 tarihli nota ile NATO'nun Limni'ye radar tesisi kurulması planını 1966'da reddettiğini, dolayısıyla söz konusu radarın bir Yunan radarı olduğunu bildirmiş, Yunanistan ise 20 Haziran 1970 tarihli cevabi notada, radarın NATO'nun tam kontrolünde olduğunu ileri sürmüştür.⁸⁶ İlaveten Yunanistan, ilk kez söz konusu nota vasıtasıyla Limni'nin Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nden kaynaklanan silahsızlandırılmış statüsünün, Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin Lozan Boğazlar Sözleşmesi'ni ilga ettiği gerekçesiyle sona erdiğini iddia etmiştir.⁸⁷ Lakin burada da Aras'ın beyanına atıf yapılmamıştır.

Bu verileri içeren parantezi kapatıp, değerlendirme faaliyetine dönersek, UHK çalışmasında tek taraflı beyanlar konusunda on başlık halinde rehber ilkelere yer verildiği görülmektedir. Bunların bir kısmı birbirleriyle bağlantılı bir kısmı ise konumuzla ilgisizdir. Konumuzla ilgili olanları, Aras'ın beyanına uygularsak, şu sonuçlara ulaşabiliriz:

⁸³ Söz konusu notalar için bkz: Bölükbaşı, s. 722–723.

⁸⁴ Söz konusu notalar için bkz: Pazarıcı, s. 53–54 ve 87–90; Bölükbaşı, s.722–724.

⁸⁵ Pazarıcı, s. 54; Toluner, *Limni Adası'nın*, s. 102; Bölükbaşı, s. 724; Başeren, s. 102.

⁸⁶ Bölükbaşı, s. 725. 1983 yılına kadar radar meselesi ve NATO'nun tutumu hakkında bilgi için bkz: Stagos, s. 192–194.

⁸⁷ Bölükbaşı, s. 725.

A. Aleniyet Açısından

UHK çalışmasındaki ilk rehber ilke şöyle belirlenmiştir:

“Aleniyete kavuşmuş ve bağlanma iradesini ortaya koyan beyanlar hukuki yükümlülükler doğurabilir. Gerekli şartlar sağlandığında, bu tür beyanların bağlayıcılığı iyi niyete dayalıdır; ilgili devletler daha sonra bunları dikkate alabilir ve onlara güvenebilir. Bu devletler, bu tür yükümlülüklerle saygı gösterilmesini talep etme hakkına sahiptir.”

Böylece UHK aslında genel ilkeyi ortaya koymuş ve genel bir tespit yapmıştır. Aleniyete kavuşmuş olma meselesi ve şekil konusu birbiriyle ilişkilidir. Yukarıda belirtildiği gibi aslolan beyanın aleniyete kavuşmuş olmasıdır ve bunun için bir şekil şartı bulunmamaktadır. Nitekim UKH'nin 5. rehber ilkesi, beyanın yazılı veya sözlü olabileceğini vurgulamıştır.

Aras'ın beyanı açısından bir şekil sorunu bulunmasa da aleniyet hususu Türk doktrininde itiraza neden olmuştur. Toluner, aleniyetin somut olayda gerçekleşmemesini, söz konusu beyanın, “Yunanistan tarafından dile düşürülene kadar, kırk yıl Tutanaklar'da gizli kalmasına” bağlamıştır.⁸⁸ Yani aslında, Aras'ın beyanına müracaat, Yunanistan'ın sonradan statü ihlaline gerekçe bulma amacının ürünü olarak kabul edilmelidir.

B. Beyanın Muhatabı ve Muhatap Tarafından Değerlendirilmesi (İyi Niyet ve Uluslararası İlişkilerde Güven İlkesi)

İlk rehber ilkedeki tespitler, 6. rehber ilkeyi de yakından ilgilendirmektedir. Buna göre; “Tek taraflı beyanlar bir bütün olarak uluslararası topluluğa, bir veya birkaç devlete veya diğer kuruluşlara yönelik olabilir.” Aslında 1. ve 6. rehber ilkeler, Divanın yukarıda değinilen içtihadında yer alan, beyanın yöneldiği muhatap ve muhatabın ne şekilde değerlendireceği meselesi ile iyi niyet ilkesi ve uluslararası ilişkilerde güven meselesine ilişkindir.

İlk olarak beyanın verildiği mekân ve muhataba yönelme açısından bakılınca şu tespitler yapılabilir: Söz konusu beyan, Yunanistan'ın bir talep veya sorusuna cevap olarak verilmemiş, dolayısıyla Yunanistan'a hitap etmemiştir.⁸⁹ Bu beyan mekân olarak TBMM'de verilmiştir ve muhatapları

⁸⁸ Toluner, *Limni Adası'nın*, s. 97.

⁸⁹ Gündüz, *Limni Adası'nın*, s. 71–72, Toluner, *Summary of Conclusions*, s. 82. Van Dyke da Toluner'in bu görüşüne atıf yapmıştır. Van Dyke, s.79, 131 no'lu dipnot. Schmitt ise Aras'ın beyanına hukuki bağlayıcılık atfetmese de bunu, Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin amacını

da milletvekilleri ve Türk kamuoyudur. Yukarıda önemle altını çizdiğimiz ve Türkiye'nin 30 Eylül 2021 tarihli notasında da referans verilen; Divanın Burkina Faso–Mali kararında, belirli bir muhataba yönelmemiş beyanlarda, bağlanma niyetinin tespitinin zorluğuna yaptığı vurgu, önemli bir argümandır. Şu halde Yunanistan'a değil, TBMM'ye yönelmiş, muhatabın doğrudan milletvekilleri ve Türk kamuoyu olduğu aşikâr söz konusu beyan, Divanın bu kriterine takılmaktadır.

İkinci olarak muhatabın beyanı ne şekilde değerlendireceği meselesi ile iyi niyet ilkesi ve uluslararası ilişkilerde güven meselesi açısından bakılınca da takip eden uygulama yol gösterici olacaktır. Zira 3. rehber ilkeye göre bu tür beyanların hukuki etkilerini belirlemek için diğerleri yanında, yol açtıkları tepkiler de dikkate alınmalıdır. Bu tepkinin izi de takip eden uygulama ile sürülebilmektedir. Bu bağlamda Yunanistan'ın takip eden uygulaması, hem Montrö düzenlemelerini ne şekilde anladığını hem de güveninin suiistimal edilmediğini göstermektedir. Bu husus yukarıda yer verilen notalardan açıkça anlaşılmaktadır. Hatırlanacağı üzere Yunanistan 1970'e kadar statü değişikliği iddiasını ortaya atmamış ve 1969'daki nota teatisinde statü ihlali yapmadığını beyan etmiştir. Görüldüğü gibi ortada bir tutarsızlık vardır ve bu tutarsızlık hukukun sıyanet etmeyeceği bir tutarsızlıktır.⁹⁰ Türkiye'nin 30 Eylül 2021 tarihli notasında da vurgu yapılan bu tutarsızlık, Yunan iddialarının dayanaksızlığına verilmiş temel bir cevaptır. Nihai olarak Van Dyke, Toluner'in görüşlerine atıf yaparak, Yunanistan'ın Limni'yi, Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nden hemen sonra silahlandırmamasını, Aras'ın açıklamasının önemini azaltan, Türkiye'nin rıza gösterdiği iddiasını bertaraf eden bir uygulama olarak değerlendirmiş ve Yunanistan'ın silahsızlandırılmış statüyü 1936'dan sonra da yürürlükte kalacak gibi gördüğü gerçeğinin bir kanıtı olarak kabul etmiştir.⁹¹

Şu halde ortada Yunanistan'ın iyi niyetini ve güvenini suiistimal eden bir durum yoktur. Zira o dönemde Yunanistan'ın silahsızlandırılmış statünün

gösteren bir delil olarak takdim etmiştir. Schmitt, s. 63.

⁹⁰ Tutarsızlık hakkında bkz: Pazarci, s. 51–53, Toluner, *Limni Adası'nın*, s. 99–100. Başeren, s. 101–102.

⁹¹ Van Dyke, s. 79–80, 98 ve 132 no'lu dipnot. Başeren'e göre de:

“Yunan iddialarının aksine, Türkiye ve Yunanistan'ın Montrö Boğazlar Sözleşmesi'ni takip eden uygulamalarının, tarafların Sözleşmeyi Limni Adası'nın silahsızlandırılmış statüsünü sona erdirecek şekilde yorumlamadıkları gibi, bu doğrultuda yeni bir yükümlülük altına da girmediklerini gösterdiği anlaşılmaktadır.” Başeren, s. 101.

değiştireceğine ilişkin güven duyabileceği hiçbir veri yoktur. Zaten bu yönde iyi niyetle güven geliştirebilecek bir dayanağı olmadığı da 1970'e kadarki uygulamasından anlaşılmaktadır. Yunanistan'ın 1970'e kadar bulunmadığı bir iddiadan, mezkûr tarihte bulunması, bünyesinde, iyi niyet ve güven ilkesi açısından esasa ilişkin bir sakatlık barındırmaktadır. Yunanistan'ın bu tutarsız ve ikircikli davranışı kendi lehine bir hak doğurmayacaktır. Zira Aras'ın beyanıyla hemen hemen aynı zamanlarda yapılmış Türk resmi makamlarından sadır beyanlara bakınca, Yunanistan'ın neden iyi niyetli ve uluslararası ilişkilerdeki güven ilkesi çerçevesinde esas alacağı bir durumun zuhur etmemiş olduğu görülecektir.

Hükümet tarafından sunulan Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin onaylanmasına ilişkin Kanun Layihası ve Dışişleri ve Milli Savunma Karma Komisyonunun mazbatasında,⁹² şu tespitler yer almaktadır:

“Protokol :

Mukavelenamenin Türkiye dahil olmak üzere altı devlet tarafından tasdiki keyfiyetinin bir müddet uzaması hasebile Mukavele hükümlerinin hemen tatbik edilmemesi ihtimali de ayrıca derpiş edildi. Türkiye arazisinin taarruzdan masuniyeti için elzem olan emniyet tertibatının Hükümetimiz tarafından vakit geçmeksizin alınması için Protokole ahkâm konuldu.

Bu ahkâma tevfi kan:

1 - Boğazlar mıntakası işbu mukavelenin imzasını müteakib yeniden askerileştirilebilecektir, Bu hükme göre Türkiye Cumhuriyetinin kara, deniz ve hava kuvvetleri 21 temmuz 1936 tarihinde Boğazlar mıntikasını bilfiil işgal etmiştir.

2- 15 ağustos 1936 tarihinden itibaren Türkiye Hükümeti mukavelenamede yazılı Boğazlar rejimini muvakkaten tatbik edecektir. Bu suretle mezkûr tarihten itibaren yeni mukavele hükümleri cari olacaktır.”⁹³

Bu tespit açıkça Türk Hükümetinin anlayışını göstermektedir. Onay

⁹² S. Sayısı 272, Boğazlar rejimi hakkında Montreux de 20 Temmuz 1936 tarihinde imza edilen mukavelenamenin tasdikine dair kanun layihası ve Hariciye ve Milli Müdafaa encümenlerinden mürekkep Muhtelit encümen mazbatası (1/605), s. 1–19.

<<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d05/c012/tbmm05012081.pdf>>, Erişim Tarihi 25 Eylül 2022.

⁹³ S. Sayısı 272, s. 3–4.

işlemlerinin uzun sürme ihtimali nedeniyle imza tarihinden itibaren Boğazlar mıntıkasının yeniden Türk ordusu tarafından askeri hale getirildiği belirtilmek suretiyle (ki bu hak Sözleşme'nin ekinde yer alan Protokol'ün 1. maddesi ile tanınmıştır) açıkça yeniden silahlandırma düzenlemesi, bir Türk hakkı olarak kabul edilmiştir.⁹⁴ Bir başka ifadeyle düzenleme, “Boğazlar Mıntıkasına” hasredilmiştir ki zaten burada amacın Boğazların ve Türkiye'nin korunması olduğu açıktır. Eğer Türk Hükûmetinin Yunanistan'ın iddia ettiği gibi Limni ve Semadirek açısından da böyle bir anlayışı olsaydı, bu hususun ayrıca ve açıkça belirtilmesi gerekirdi. Lakin tezkere, hiçbir şekilde Yunan iddialarını bu yönden doğrulamadığı gibi Aras'ın beyanının içeriğini de doğrulamamaktadır. Dolayısıyla ortada Yunanistan'ın statü değişikliğine güvenebileceği, bu konuda iyi niyetle bir tutum geliştirebileceği bir veri ve durum bulunmamaktadır. Zira nasıl Aras'ın beyanı Türkiye'yi bağlıyorsa tüm Türk Hükûmetinin Kanun Layihasına yansıyan iradesi de Türkiye'yi (evveliyetle) bağlayacaktır ve Hükûmetin anlayışının yeniden silahlandırma hakkının sadece Türkiye'ye ait olduğu yönünde tecelli ettiği açıktır.

Yine Karma Komisyonun TBMM Başkanlığına sunduğu üst yazıda:

“Ana vatanın en mühim toprakları üzerinde gayriaskeriligi kaldırarak her noktadan Türkiyenin hakimiyetini tamamlayan, beynelmilel siyasette mevkiini bir kat daha yükselten ve milli müdafaamız bakımından kudretimizi arttıran bu mukavele encümenimiz tarafından ittifakla ve takdir ve şükranla kabul olunmuş ve tasdikini mutazammın kanun lâyihasi aynen tasvib olunarak müstacelen müzakeresi ricasile Heyeti umumiyeye sevki için Yüksek Reisliğe takdim edilmiştir.”⁹⁵

Bu da Hükûmet tespit ve anlayışının Komisyon tarafından da onaylandığını göstermekte ve yukarıdaki görüşü desteklemektedir.

Üstelik Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk'ün beyanları da bu yöndedir. Atatürk, 1 Kasım 1936 tarihinde, TBMM'nin yasama yılı açılış nutkunda şu tespiti yapmıştır:

“Türkiye'nin hakkını teslim etmekle yüksek dostluk ve anlayış gösteren Montrö Mukavelesi âkidleri, aynı zamanda kritik devam eden arsulusal durumun bu önemli devresinde, istikrarı için herkesin çalışması icabeden

umumi sulh işine de, değerli hizmet etmiş oldular.”⁹⁶

Atatürk'ün Türkiye'nin hakkını teslimden kastının, Türkiye'nin boğazları silahlandırma hakkı olduğu açıktır. Dolayısıyla Atatürk'ün Montrö Boğazlar Sözleşmesi'ne yönelik anlayışı da tıpkı Hükûmetin anlayışı gibi Türkiye'nin, silahlandırma hakkı bağlamında teessüs etmiştir ve Yunanistan'ın da bu nevi bir hakka sahip olduğu yönünde bir tespit yoktur. Gerek Atatürk'ün gerek Hükûmetin beyanları, Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nde Türkiye'nin bir kısım ülke parçaları için öngörülen silahsızlandırılmış statünün, Montrö Boğazlar Sözleşmesi'yle ilga edildiği yönündeki anlayışın dışavurumudur.

Cumhurbaşkanı Atatürk 21 Haziran 1935 tarihinde verdiği bir demeçte şu tespiti yapmıştır:

“Türkiye'nin Boğazları açık bırakmağa razı olduğu Lozan muahedesinden beri dünya vaziyeti ve bazı şerait değişmiştir. Boğazlar, Türk arazisini iki kısma ayırır. Bundan dolayı bu deniz geçidinin tahkimi Türkiye'nin emniyeti ve müdafaası için çok ehemmiyetlidir. O, aynı zamanda, beynelmilel münasebatın can alıcı bir unsurudur. Anahtar vaziyetinde böyle mühim bir yer herhangi sergüzeştçi bir mütearrızın keyfine ve merhametine bırakılmaz. Türkiye, muhtemel sulh bozucularının, birbirleriyle harbetmek için Boğazlardan geçmesine mâni olmağa mecburdur.”⁹⁷

Burada Atatürk'ün, temel olarak *rebus sic stantibus* ilkesini gündeme getirdiği görülmektedir. Atatürk, bu ilkeyle bağlantılı olmak üzere, görüşünü, saldırgan devletlere karşı Türkiye'nin Boğazları korumasına dayandırmıştır ki bunun, Limni ve Semadirek'le hiç ilgisi bulunmamaktadır. Bu da çok açık bir şekilde Atatürk'ün de meselenin Türkiye'nin boğazlar bölgesini silahlandırma hakkı meselesi olduğu ve Yunanistan'la ilgili bir yönü bulunmadığı anlayışının göstergesidir. Cumhurbaşkanı olarak Atatürk'ün beyanları, Türkiye'yi bağladığına göre O'nun iradesini izhar ettiği beyanlarında Limni ve Semadirek için bir tespit bulunmamasını, Türkiye'nin nihai anlayışının ifadesi olarak kabul etmek gerekir.

⁹⁶ Bkz: *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde ve C.H.P Kurultaylarında, (1919-1938)*, 5. Baskı, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi, 2006, s. 404-410.

⁹⁷ Bkz: *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri III, (1918-1937), (Açıklamalı Dizin ile)*, 5. Baskı, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, 2006, s. 137-140.

⁹⁴ Bu konuda Konferans tutanakları çerçevesinde yapılan veciz değerlendirmeler için bkz: *Gündüz, Limni Adası'nın*, s. 58-65.

⁹⁵ S. Sayısı 272, s. 4.

Şurası açıktır ki eğer bir statü sona ermişse, muhatap bir devletin bu hususu ayrıca ve açıkça belirtmesi, bu yönde bir anlayışa sahip olduğunun temel göstergesidir. Dolayısıyla Türkiye adına tek taraflı işlem yapma yetkisini haiz Cumhurbaşkanı Atatürk'ün ve Türk Hükûmetinin, Limni ve Semadirek'in durumundan hiç bahsetmesi, Türkiye'de bu yönde bir anlayış bulunmadığının temel delilidir. Türkiye'yi bağlayan söz konusu beyanlarda, söz konusu adaların durumundan mutlaka bahsedilmesi gerekmediği iddiası, hukuken ve mantıken doğru değildir. Zira Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nde, Limni ve Semadirek, Türkiye'ye ait ülke parçaları ile beraber silahsızlandırılmış statü altına alınmıştır. Eğer bu statü sona erecekse veya ermişse, Türkiye'nin bu konudaki anlayışının, Cumhurbaşkanı Atatürk ve Hükûmet tarafından, ayrıca ve açıkça Limni ve Semadirek için de gösterilmesi zaruridir. Aksi halde tek taraflı işlem teorisi çerçevesinde bu nevi bir çıkarım yapılamaz. Fakat durum böyle olmamıştır.

Cumhurbaşkanı Atatürk'ün ve Hükûmetin beyanları ile Aras'ın tespiti arasında bir tutarsızlık bulunduğu açıktır. Bu tutarsızlıktan, Yunanistan lehine bir hak doğmayacaktır. Gerçekten de Yunanistan'ın bu beyanlardan sadece birini, lehe olanı seçmesi, hukukun korumayacağı *ad absurdum* bir durumdur. Zira söz konusu beyanının yapıldığı zamana tekabül eden ve Aras'ın beyanı kadar hukuken bağlayıcı olan başka beyan ve resmi Türk belgelerinde, söz konusu beyanı doğrulayan hiçbir ifade yer almamaktadır. Üstelik Atatürk'ün beyanları ve Hükûmet'in görüşü aksini göstermektedir. Yine Hükûmetin Kanun Layihasına yansıyan görüşünün, Aras'ın beyanı ile aynı TBMM celsesinde ortaya konmuş olması da Yunan iddiasının iyi niyet ilkesi açısından gösterdiği bir diğer sakatlıktır. Tüm bunlar, Yunanistan'ın, tek taraflı işlem teorisi çerçevesinde Limni ve Semadirek konusunda iyi niyetle esas alacağı ve güvенеceği bir dayanağı bulunmadığını göstermektedir.

Kaldı ki Yunanistan'ın kendisinin bile Montrö Konferansı öncesi ve sonrasında Limni ve Semadirek'in silahsızlandırılmış statüsünün değiştiğini kabul ettiğine ilişkin bir veri bulunmamaktadır. Hatta veriler, aksini göstermektedir. Türkiye, 11 Nisan 1936 tarihli notayla Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nin tadil talebini ve bunun gerekçelerini beyan etmiştir.⁹⁸ Lozan Boğazlar Sözleşmesi âkidi devletlere gönderilen söz konusu notada tadil

⁹⁸ Notanın özeti için bkz: Yüksel İnan, *Türk Boğazlarının Siyasal ve Hukuksal Rejimi*, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş II. Baskı, Turhan Kitabevi, 1995, s. 45; Mehmet GönlübolCem Sar, *Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası (1919-1938)*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi, 1997, s. 126.

gerekçesi, *rebus sic stantibus* ilkesine dayanmakta olup, esas itibariyle Türkiye'nin ve Boğazların güvenliği meselesi üzerine odaklıdır. Balkan Antantı Daimi Konseyi, 4 Mayıs 1936 tarihinde yaptığı Belgrad toplantısında, Antant üyelerinin Türkiye'yi desteklemeleri yönünde karar almış, Antant üyeleri Konferans'ta Türkiye ile beraber hareket etmişlerdir.⁹⁹ Yunanistan'ın bir Antant üyesi olduğu hatırlanınca tablo netleşmektedir. Demek ki Balkan Antantı üyesi Yunanistan, Türkiye'nin 11 Nisan 1936 tarihli notasında savunduğu ve sadece Türkiye'nin güvenliğine yönelik tespitlere katılmıştır. Anılan Türk notasında, Yunanistan'ın güvenliğine veya Limni ve Semadirek'e ilişkin bir tespit bulunmamaktadır. Yunanistan, söz konusu notayı kabul etmek suretiyle Limni ve Semadirek'in gündemde olmadığını da kabul etmiş olmaktadır. Üstelik Yunanistan'ın bunu açıkça kabul ettiği görülmektedir. Gerçekten de yukarıda da değinildiği gibi Türkiye, 17 Eylül 2022 tarihli notasında, Konferans arifesinde Yunan temsilci Mavroudis'in, Yunanistan'ın Doğu Ege Adaları için Türkiye'nin elde edeceğine benzer bir statü sağlama amacıyla olmadığını beyan ettiğini aktarmıştır ki bu çok açık şekilde, Yunanistan'ın Limni ve Semadirek için Montrö Konferansı'nda bir talebi olmadığını göstergesidir.¹⁰⁰

Nitekim 17 Eylül 2022 tarihli Türk notasında bu husus,

“Montrö Sözleşmesi'nin hazırlık çalışmalarından, Sözleşme'nin, Türkiye'den başka hiçbir devleti, askersizleştirme yükümlülüklerinden muaf tutacağı konusunda taraflar arasında ortak bir anlayışa işaret edecek hiçbir şeyin bulunmadığı açıkça görülmektedir” şeklinde ifade edilmiştir.

Gerçekten de müzakereler esnasında Limni ve Semadirek'in statüsünün

⁹⁹ Gönlübol/Sar, s. 106, 127.

¹⁰⁰ Lakin Konferans'ta Yunan Heyet Başkanı Politis'in, antlaşmanın yapılmasıyla Lozan Sözleşmesi'nin ilga olacağını belirttiği görülmektedir. Bkz: Seha L. Meray/Osman Olcay (Çev.), *Montreux Boğazlar Konferansı, Tutanaklar, Belgeler*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1976, s. 240. Bir taraftan Doğu Ege Adalarının statüsü konusunda bir talebi olmadığını belirtmek, diğer taraftan ise Limni ve Semadirek'e açıkça değinmeden dolaylı tespitler yapmak, (farklı temsilcilerden sadır olsa da) Yunanistan'ın ikircikli tutumunun yansımaları olup, hukuki bir sonuç doğurma potansiyelini bünyesinde taşımamaktadır. Aslında bu son derece çekingen ve dolaylı beyan, temel inceleme konumuzu oluşturmaz, Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin Lozan Boğazlar Sözleşmesi'ni ilga edip etmediği tartışmasına ilişkindir. Bu tartışma hakkında ayrıntılı bilgi ve değerlendirmeler için bkz: Gündüz, *Limni Adası'nın*, s. 35-65; Pazarcı, s. 35-42; Toluner, *Limni Adası'nın*, s. 71-94; Bölükbaşı, s. 768-776; Başeren, s. 89-96. Bu konu, tarafların yukarıda değinilen notalarında da argüman ve karşı argüman olarak yer almıştır. Bkz: 30 Eylül 2021 ve 17 Eylül 2022 tarihli Türk notaları; 27 Temmuz 2021 ve 25 Mayıs 2022 Yunan notaları.

değişmesine yönelik Yunanistan da dâhil olmak üzere hiçbir devletten bir görüş veya talep gelmemesi gerçeği karşısında, "... Aras'ın konuşmasının hukukten bağlayıcı olduğunu ileri sürmek, tarafların Konferans sırasındaki iradelerini aşan bir yorum olacaktır".¹⁰¹ Nitekim Montrö Boğazlar Sözleşmesi metninde Limni ve Semadirek'e ilişkin bir düzenleme bulunmaması, âkit devletlerin iradesinin yansımalarıdır. Nitekim Aras'ın beyanının lafzi yorumu da bu hususun teyididir. Gerçekten de beyanda geçen "demektir" ibaresi, bir "tahmin ve temenni" ifadesi olup, Konferans'ın Yunanistan için yeniden silahlandırma konusunda bir irade beyan etmediğinin göstergesidir.¹⁰²

Yine Yunanistan tek taraflı işlem teorisi açısından iyi niyetten uzak tutumunu ortaya koyan bir diğer veriyi, Divan Statüsü'nün 36/2. maddesi kapsamında Divanın zorunlu yargı yetkisini kabul eden bildirimini oluşturmaktadır. Yunanistan'ın 20 Aralık 1993 tarihli bildiriminde, Doğu Ege Adalarının silahsızlandırılmış statüsüne ilişkin uyuşmazlıkları kapsam dışı bıraktığı görülmektedir¹⁰³ ve bu husus, Bölükbaşı tarafından, söz konusu devletin geçerli ve bağlayıcı antlaşmaları kasten ihlal ettiğinin delili olarak kıymetlendirilmiştir.¹⁰⁴ Yunanistan'ın 14 Ocak 2015 tarihli nihai bildiriminde de aynı istisnayı içermektedir.¹⁰⁵ Bu beyanlar Yunanistan'ın, üstelik 1970'ten sonra bile, statü ihlali yaptığını, dolayısıyla Aras'ın beyanının hukuki bir neticesi olmadığı bilincine sahip olduğunu zımnen gösteren olgulardır. Böylece Yunanistan, Aras'ın beyanının verdiği güvene dayanarak bir tutum takınmadığını zımnen itiraf etmekte ve dolayısıyla iyi niyetten uzak tutumunu ortaya sermektedir.

C. Beyanın Gerçek İçeriği ve Yapıldığı Şartlar Yönünden

UHK çalışmasındaki 3. rehber ilke şöyle belirlenmiştir: Tek taraflı "beyanların hukuki etkilerini belirlemek için içeriklerini, yapıldıkları tüm fiili şartları ve yol açtıkları tepkileri dikkate almak gerekir." Beyanın yol açtığı tepki yukarıda incelendiği için burada, diğer kriterler incelenecektir. Aslında, beyanın gerçek içeriği ve beyana eşlik eden fiili şartlar, yukarıda incelenen içtihatla ortaya konduğu gibi hemen daima, bağlanma niyetini ispat

¹⁰¹ İnan, s. 50.

¹⁰² Pazarcı, s. 49.

¹⁰³ Syrigos, bildirimde kullanılan ifadelerin açıkça Doğu Ege Adalarını kastettiğini kabul etmektedir. Syrigos, s. 320.

¹⁰⁴ Bkz: Bölükbaşı, s. 820-822.

¹⁰⁵ Bkz: <<https://www.icj-cij.org/en/declarations/gr>>, Erişim Tarihi 17 Kasım 2022.

çerçevesinde ele alınmaktadır.¹⁰⁶ Yani aslında, kullanılan ifadelerden, niyete ulaşma faaliyeti icra edilmektedir.

Aras'ın beyanı, yukarıda incelenen Şili Devlet Başkanları Videla ve Pinochet ile Nikaragua Devlet Başkanı Ortega'nın beyanlarına benzemektedir. "Komşumuz ve dostumuz", "kendimiz için iyi gördüğümüzü dostlarımız için de iyi görmek ve hakkımızda nareva telakki ettiğimiz her şeyi yalnız dostlarımız için değil, fakat hiçbir devlet hakkında temeni etmemek".

Divan, nasıl Şili Devlet Başkanı Videla ve Pinochet'in beyanlarında yer alan; "Bolivya teklifine kulak vermek" veya "kardeş Bolivya ile açık ve dostane bir müzakere çerçevesinde, Bolivya'nın sahili bulunmamasından kaynaklanan engelleri incelemek konusundaki değişmeyen amaç" ifadelerden bir hukuki yükümlülük üstlenme niyetini bulamamışsa, Aras'ın beyanındaki ifadelerde, aynı sonucu vermelidir. Aynı durum, Nikaragua Devlet Başkanı Ortega'nın, "kardeşlik ruhu ve iyi komşuluk ilişkileri çerçevesinde" Kolombiya ile çalışmaya hazır olduğunu belirtmesi için de geçerlidir.

Görüldüğü gibi içtihatla, işin içine kardeşlik, dostluk, komşuluk, gibi müphem kavramlar girmesi halinde bunlara hukuki sonuç bağlayan bir örnek bulunmamaktadır. Zira bunlar birer hukuki terim değildir. Bunlar siyaset gibi tutarlılık taşımayan bir alana ait kavramlardır. Hukuk ise tutarlılık ve kesinlik arar. Kaldı ki sadece kavramsal açıdan değil, siyasetin değişken doğası da siyasi söylemlere hukuki sonuç bağlanamayacağını göstergesidir. Mesela bugün iyi komşuluk ilişkileri geliştirilen bir devlet, yarın kötü bir komşu olabilir. Yine bugünkü kardeş ülke, yarın düşman ülke olabilir. Bu ihtimallerin tersi de mümkündür. Hukuk bu nevi tutarsızlıkları korumaz ve bunlardan hak veya yükümlülük doğmaz.

Lakin beyanın yapıldığı fiili şartların tespitinde, o dönemin siyasi konjonktürü rol oynayabilir. Bu, siyasi bir kavrama hukuki sonuç bağlamak değil, hukuki sonuç bağlanma adayı bir beyanın, yapıldığı şartların panoramasını tespit etmede yardımcı bir unsurdan destek almaktır. Divan, Nikaragua-Kolombiya kararında, Ortega'nın beyanlarının yapıldığı fiili şartları incelerken, dönemin siyasi konjonktürünü de gözetmiştir. Gerçekten de Divan, Ortega'nın beyanlarının hukuki bağlayıcılığı bulunan bir taahhüt işlemi oluşturulmamasında, Kolombiya'yı 2012 kararını tanımamaya zorlayan iç politika gerekliklerini hesaba katarak hareket etmesinin önemine dikkat

¹⁰⁶ Bkz: Nicaragua v. Colombia, 2022, para, 229.

çekmiştir.¹⁰⁷ Görüldüğü gibi dönemin siyasi konjonktürüne vurgu yapan bu tespit, Aras'ın beyanının yapıldığı fiili şartların tespiti için de belirleyicidir.

Bu anlamda dönemin dış politika konjonktürü, 1930'dan itibaren Türk–Yunan ilişkilerinin çok iyi olduğunu hatta yukarıda değinildiği gibi bir ittifak ilişkisine oturtulduğunu göstermektedir.¹⁰⁸ Aras'ın beyanının bu ilişkileri hesaba kattığı açıktır. Nasıl Ortega'nın siyasi ortama göre şekil alan beyanları, beyanın yapıldığı fiili şartlar yönünden hukuki bağlayıcılığı bulunan bir tek taraflı işlemi olarak kabul edilmemişse, aynı değerlendirme Aras'ın beyanları için de yapılmalıdır. Nitekim dönemin siyasi konjonktürü de kullanılan ibarelere ve dolayısıyla beyanın maddi içeriğine yansımıştır.

Nitekim Türk doktrini de Aras'ın beyanlarının siyasi olduğu noktasında hemfikirdir. Bölükbaşı, beyanı, “dönemin hâkim siyasi şartları çerçevesinde yapılmış bir iyi niyet göstergesi” olarak nitelemiş ve bir hukuki yükümlülük doğurmadığını vurgulamıştır.¹⁰⁹ Toluner'e göre “Bu sözler, Konferans öncesinde Yunan adalarının yeniden askerleştirilmesi sorununa iyi niyetle yaklaşma sözünün Konferans ertesinde de tekrarlanmasından başka bir amaç taşımaz.”¹¹⁰ Pazarıcı da Aras'ın görüşünün, bir “tahmin ve temenni üzerine oturtulmuş” olduğunu belirtmiş ve “bu sözleri kesin bir irade açıklamasından çok, coşku dolu bir siyasal açıklama” olarak nitelemiştir.¹¹¹

¹⁰⁷ Nicaragua v. Colombia, 2022, para. 230.

¹⁰⁸ Bkz: Gönlübol/Sar, s. 64–66, 99–107.

¹⁰⁹ Bölükbaşı, s. 778.

¹¹⁰ Toluner, *Limni Adası'nın*, s. 95.

¹¹¹ Pazarıcı, s. 49–50. Pazarıcı'nın tespitleri, beyanın siyasi niteliğini veciz bir şekilde ortaya koymaktadır:

“Bu görüşün bir iyi niyet açıklaması olduğu kanısı cümlelerin devamı ile daha da açığa çıkmaktadır. Çünkü T.R. Aras bu görüşün Türkiye'nin memnun olacağı bir görüşü oluşturduğunu bildirmektedir. 1930'lu yıllarda Türk–Yunan yakınlaşmasının havasından ve Montreux'de elde edilen sonuçtan etkilenen bu iyi niyet gösterisi olasılığı ikinci cümle ile daha da kesinlik kazanmaktadır. T.R. Aras'ın burada açıkladığı mantığa göre, madem ki Türkiye istediğini elde etmiştir, dostları ve hatta öteki devletler için de aynı şeyleri, temenni etmek gerekmektedir.” Pazarıcı, s. 49–50.

Yunan yazar Politis de dönemin siyasi konjonktürünün altını çizerek, beyanın coşkulu bir tavırla yapıldığını vurgulamıştır. Politis, s. 253.

Bu coşku, sadece Aras'a has değildir. Gerçekten de Konferans esnasında Yunan temsilcilerin de benzer coşkulu beyanları tutanaklara yansımıştır. Yunan Heyet Başkanı Politis'in şu tespitleri bu açıdan iyi bir örnektir:

“... Bu başarıdan sonra, Türkiye, buradan dünya gözünde moral açıdan daha da yücelmiş olarak, uluslararası haklılığın sancakdarı, uluslararası uzlaşmanın koruyucusu ve

Bu söylenenler UHK çalışmasındaki 7. rehber ilkeyi de kapsamaktadır. Gerçekten de söz konusu ilkeye göre:

“Tek taraflı bir beyan, ancak açık ve spesifik terimlerle ifade edilmişse, formüle eden devlete yükümlülükler getirir. Böyle bir beyandan kaynaklanan yükümlülüklerin kapsamı konusunda şüphe olması durumunda, bu tür yükümlülükler sınırlayıcı bir şekilde yorumlanmalıdır. Bu tür yükümlülüklerin içeriğinin yorumlanmasında, bağlam ve formüle edildiği koşullar ile birlikte, her şeyden önce beyanname metnine ağırlık verilir.”

Beyanda kullanılan ibareler yukarıda belirtildiği gibi bir yükümlülük doğuracak şekilde formüle edilmemiştir. Gerçekten de Aras'ın beyanında kullandığı ibareler, bir siyasetçinin, tipik siyasi beyanlarıdır. Aras'ın beyanından, Yunanistan, Limni, Semadirek, Montrö ve devlet ibarelerini kaldırdığımız zaman, sanki bir devletlerarası sorundan değil de kat mülkiyeti kanuna tabi bir ilişkiden bahsedildiği sanılabilir.¹¹² Bağlam ve şartları yukarıda tasvir edilen beyanın metninde kullanılan ibarelerin (“komşumuz ve dostumuz”, “kendimiz için iyi gördüğümüzü dostlarımız için de iyi görmek ve hakkımızda nareva telakki ettiğimiz her şeyi yalnız dostlarımız için değil, fakat hiçbir devlet hakkında temenni etmemek”), bir hukuki yükümlülük doğurmaya elverişli olmadıkları açıktır.

Yine, beyanda kullanılan ibareler bir kesinlik de barındırmamaktadır. Bu anlamda yukarıda değinildiği gibi beyandaki “demektir” ibaresi bir tahmin ve temenni belirtmektedir ve esas itibarıyla kesin bir hüküm ifadesi olarak anlaşılamaz. Dolayısıyla kullanılan ibarelerin yükümlülük getirmemesi olgusuna bir de şüphenin varlığı eklenebilir ki bu da yukarıda değinilen Nükleer Denemeler kararında Divanın ortaya koyduğu sınırlılık ilkesini gündeme getirir. Buna göre Aras'ın beyanı, zaten sınırlı yorumlanmalıyken bir de mahiyetinde mündemiç olan müphemiyetten kaynaklanan şüphe, söz konusu beyana hukuki bir sonuç bağlanamayacağı görüşünün bir diğer dayanağıdır.

barışın düzenlenmesinin savunucusu olarak çıkmaktadır. Türkiye'yi dünyanın gözünde yücelten herşey, dostları için bir kazançtır; işte bana burada elimden geldiğince çalışma gücü veren, açıkça söylemek isterim ki, bu duygu olmuştur; çünkü, Türkiye'nin kazancı, dolaylı yoldan benim ülkemin de kazancıdır.” Meray/Olcay, s. 272. Aras'ın beyanında, belki de bu beyanın etkisinin izleri görülmektedir.

¹¹² Sonuç kısmında açıklayacağımız gibi burada amacımız Aras gibi önemli bir devlet adamını küçümsemek değil, sadece beyanda kullanılan dilin, hukuki sonuçsuzluğunu vurgulamaktır.

D. Tek Taraflı İşlem Yapma Konusundaki Yetki Açısından

UHK çalışmasındaki 9. rehber ilkeye göre: “Bir devletin tek taraflı beyanı, diğer devletler için hiçbir yükümlülük doğuramaz. Bununla birlikte, ilgili diğer devlet veya devletler, böyle bir beyanı açıkça kabul ettikleri ölçüde, böyle bir tek taraflı beyanla ilgili yükümlülükler üstlenebilirler.”

Şu halde Türkiye, tek taraflı bir işlemle diğer âkitler ve tüm uluslararası toplum için bir yükümlülük yaratamaz. Esas itibarıyla Türk Boğazlarının güvenliği hem Lozan Boğazlar Sözleşmesi âkitlerini hem de tüm uluslararası toplumu ilgilendirmektedir. Bu anlamda Türkiye tek başına, Yunanistan'a Limni ve Semadirek'i silahlandırma hakkı veremez; zira bu, diğer devletlere silahlanmaya ve güvenlik riskine katlanma yükümlülüğü getirir. Montrö âkidi diğer devletlerin bunu böyle kabul ettikleri varit değildir. Dolayısıyla tek taraflı işlem tesis yetkisi, her şeyden önce Aras'ın beyanının hukuki sonuç doğurmasını önlemektedir.

Aras'ın beyanı ile Norveç Dışişleri Bakanı ve Fransa Cumhurbaşkanı ile Dışişleri Bakanı'nın beyanları aynı nitelikte değildir. Bu ikisinde mesele, bir eylemi yapıp yapmamaktır; dolayısıyla bu eylem veya eylemsizlik, beyanı yapan süjenin yetkisine tabidir. Gerçekten de Doğu Gröndland'ın statüsüne ilişkin sorun çıkarmamak Norveç'in elindedir. Nükleer denemeleri durdurmak Fransa'nın elindedir. Lakin Aras'ın beyanı bir statü değişikliği gerektirir. Limni ve Semadirek'in statüsünü değiştirmek ise Türkiye'nin elinde değildir. Zira bu statü, çok taraflı bir antlaşmayla yaratılmıştır ve statü değişikliği de ancak yine çok taraflı bir antlaşmayla yapılmalıdır.¹¹³ Tek taraflı işlem, bu hukuki kapasiteye sahip değildir. Bu yöndeki bir kabul, çok açıkça uluslararası hukuka aykırılık teşkil eder. Nitekim “devletin başka bir andlaşmayla yüklenmiş olduğu yükümlülükleri ihlal eden bir işleminin/eyleminin de tek taraflı işlem kabul edilmemesini gerektirir”.¹¹⁴ Şurası açıktır ki Aras'ın beyanı, Montrö Boğazlar Sözleşmesi'ne aykırıdır. “Bu sözler olsa olsa O'nun Sözleşme taslağının (onaylanmadan önce) yanlış anlaşılmasına dayanan şahsi

bir yorumunun bir ifadesidir.”¹¹⁵ Fakat bu yanlış yorum, yukarıda belirtildiği gibi hukuki değil, siyasi sonucu olan bir durum yaratmaktadır. Zira Aras'ın beyanı, esas itibarıyla kesin bir hükümden ziyade, siyasi alicenaplık gösterisi niteliğindeki bir temenniden ibarettir. Belki siyasi açıdan sorgulanabilir. Lakin hiçbir suretle Türkiye aleyhine hukuki bağlayıcı olan tek taraflı bir işlem teşkil etmemektedir.

Divanın Burkina Faso–Mali kararında, Nükleer Denemeler davasındaki durumla yaptığı mukayese, bu açıdan oldukça önemlidir. Divan, Nükleer Denemeler davasında Fransız Hükümetinin, tek taraflı beyanlar dışında başka bir şekilde bağlanma niyetini ifade edemeyeceğini; zira Fransa tarafından yapılan denemelerin devamı konusunda endişe duyanların sadece davacı devletlerden ibaret olmaması nedeniyle, Fransız Hükümetinin tek taraflı beyanlarının, tüm dünyaya bu denemeleri sona erdirmeye niyetini iletmediği kanaatine ulaşmıştır.¹¹⁶ Görüldüğü gibi burada, hem yetki hem de muhabata ulaşmak için gerekli yöntem konusunda bir tespit bulunmaktadır. Nükleer Denemeler davasında, Fransa'nın muhabatı, nükleer denemelerin olumsuz etkileri nedeniyle sadece davacı devletler olan Avustralya ve Yeni Zelanda değil, tüm uluslararası toplumdur. Dolayısıyla Fransa, muhataplarına ulaşmak için sadece tek taraflı işlem yapabilir. Aras'ın beyanı açısından ise Türkiye'nin tek taraflı işlem yetkisi olmaması bir yana, muhataplara daha yeni ulaşmış olduğu görülmektedir. Gerçekten de Montrö Konferansı henüz yeni sona ermiş ve bir antlaşma imzalanmıştır. Dolayısıyla âkit devletler (ki bunlar esas itibarıyla tüm uluslararası toplumu temsil etmektedirler) zaten yakın zamanda bu meseleleri görüşmek için bir araya gelmişlerdir. Eğer yeniden silahlandırma yönünde bir niyet mevcut olsaydı bu, Konferans'ta Türkiye veya Yunanistan tarafından gündeme getirilebilirdi. Dolayısıyla yöntem bakımından, tek taraflı bir işleme gerek yoktu. Demek ki Yunanistan'ın tek taraflı işlem iddiası, sadece yetki bakımından değil, yöntem bakımında da sakattır.

Divan, Burkina Faso–Mali kararında devamla, derdest davanın şartlarının esaslı şekilde farklılık arz ettiğini; zira tarafların, Arabuluculuk Komisyonunun ulaştığı sonuçların bağlayıcı niteliğini, bir antlaşma vasıtasıyla kabul etme

¹¹³ Aynı yönde, bkz: Bölükbaşı, s. 778. Yazar bu bağlamda, Türkiye, Yunanistan ve Bulgaristan arasındaki 1923 tarihli Trakya Hududu Hakkındaki Sözleşme'yle, Trakya hududunda öngörülen silahsızlandırılmış statünün, tarafların açık rızasıyla ve 31 Temmuz 1938 tarihli Antlaşma'yla açıkça ilga edildiği örneğini vermiştir. Bkz: Bölükbaşı, s. 779–781.

¹¹⁴ Camille Goodman: “Acta Sunt Servanda—A Regime for Regulating the Unilateral Acts of States at International Law” *Australian Yearbook of International Law*, C: 25, 2006, s. 55'den aktaran, Uzun, s. 12.

¹¹⁵ Gündüz, *Limni Adası'nın*, s. 72. Montrö konusunda bu, Aras'ın ilk yanlış şahsi yorumu değildir. Gerçekten de Aras, Konferans esnasında Sovyet Dışişleri Bakanı Litvinov ile yaptığı görüşmelerde bazı yanlış yorum ve değerlendirmelere düşer olmuştur. Bu konuda bkz: Kâmuran Gürün, *Türk–Sovyet İlişkileri (1920–1953)*, 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu, 2010, s. 152–156.

¹¹⁶ Frontier Dispute, para, 40.

niyetini ortaya koymalarını engelleyecek herhangi bir durumun bulunmadığını belirtmiştir. Divana göre taraflar arasında bu tür bir anlaşma yapılmadığından, Mali Devlet Başkanı'nın tek taraflı beyanının, hukuki sonuçları olan tek taraflı bir işlem olarak yorumlamak için hiçbir gerekçe bulunmamaktadır.¹¹⁷

Toluner, Divanın tespitini, Yunan iddialarına verilmiş bir cevap olarak değerlendirmiş ve şu nihai tespiti yapmıştır:

“Limni Adası'nın yeniden askerileştirilmesi konusunda bir andlaşma akdetme yolu açıkken, üstelik Montreux Konferansının toplanması buna uygun bir zemin hazırlamışken bu yola gidilmemiş olması, taraflardan birinin andlaşmanın akdinden hemen sonra andlaşmayla ilgili olarak yapmış olduğu bir açıklamanın, içeriği uyarınca hukuki sonuç doğuran bir hukuki işlem olarak değerlendirilmesini engelleyen bir durumdur.”¹¹⁸

Hülasaten, taraflarca daha yeni bir antlaşma yapılmışken, Limni ve Semadirek'in statüsünü değiştiren bir düzenleme yapılmayıp, sonradan bunun bir TBMM konuşmasına dayandırılması, diğer birçok unsur yanında, yetki ve yöntem açısından da geçersizdir.

SONUÇ

Dönemin Dışişleri Bakanı Aras'ın, Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin onaylanmasının görüşüldüğü TBMM celsesinde Limni ve Semadirek için söylediği sözlerin, hukuki bir karşılığı bulunmamaktadır. Bir başka ifadeyle bunlar, Türkiye aleyhine ve Yunanistan lehine hukuki bir sonuç yaratmamaktadır. Zira ortada; yeni bir hukuki durum yaratma, mevcut bir hukuki durumu değiştirme veya sona erdirme kabiliyetini haiz bir irade beyanı bulunmamaktadır. Dolayısıyla söz konusu beyana hukuki sonuç bağlamak, tek taraflı işlem teorisi açısından mümkün görünmemektedir. Aras'ın tek taraflı beyanının, tek taraflı işlemlerin oluşum ve geçerliliğine ilişkin uluslararası yargı kararlarında kabul edilen ilke ve kriterlerle bağdaşmaması, bu tespitin temel gerekçesidir. Gerçekten de uluslararası yargı içtihadında, tek taraflı bir beyanın, ne zaman tek taraflı bir hukuki işlem teşkil edeceği sorusunun cevabı bulunmaktadır. Buna göre:

Evveleminde ilgili devletin, o işlemi yapabilme, yani, tek taraflı bir işlemle hukuki durum yaratabilme, değiştirebilme veya sona erdirebilme

¹¹⁷ Frontier Dispute, para, 40.

¹¹⁸ Toluner, *Limni Adası'nın*, s. 99.

yetkisi olmalıdır. Yine o işlemin, devlete atıf ve izafe edilebilmesi gerekir ki bu da işlemi yapan organının temsil kabiliyetini gündeme getirmektedir. Eğer bir devlet, uluslararası hukuktan bu nevi bir yetki almışsa ve ortada kendini temsile yetkili bir makam tarafından yapılan bir beyan mevcutsa, söz konusu beyan, aleniyete kavuşmuş olmak ve herhangi bir şekil şartına tabi olmadan, bağlanma niyetiyle yapılmak şartıyla ilgili devlet açısından hukuken bağlayıcı, tek taraflı bir işlem teşkil edecektir.

Bağlanma niyeti, büyük önem taşımaktadır ve bu niyetin tespitinde, beyanın gerçek içeriği ve yapıldığı şartlar belirleyici rol oynamaktadır. Ayrıca, beyanın yöneldiği muhatap ve muhatabın beyana verdiği anlam, iyi niyet ve uluslararası ilişkilerde güven ilkesi çerçevesinde önemlidir. Bu bağlamda, tarafların takip eden uygulamaları, meseleye verdikleri anlam ve statünün tespiti için önemlidir.

Türkiye'de bu beyanın içeriğiyle bağlanma konusunda bir niyet yoktur ki bu husus o dönemde, Cumhurbaşkanı Atatürk'ün ve Hükümetin açıkça ifade ettikleri beyanlarına yansımıştır. Yine beyanla bağlanma niyetinin tespitinde, beyanda kullanılan ifadeler incelenmektedir. Aras'ın beyanında hem kardeşlik, dostluk, komşuluk, gibi muğlak siyasi kavramların kullanılmış olması hem de kesin bir hükümden ziyade, siyasi bir temenniden ibaret görüntüsü nedeniyle ortada bağlanma niyetiyle yapılmış hukuki bir tespit bulunmadığı anlaşılmaktadır.

Yukarıda değindiğimiz gibi *estoppel* müessesesi konumuz dışında olmakla beraber, muhatabın beyana verdiği anlam, tek taraflı işlem teorisi açısından da önem arz etmektedir. Bu çerçevede, Yunanistan'ın iyi niyet ve uluslararası ilişkilerde güven ilkesi gereği, Aras'ın beyanına dayanarak bir tutum geliştirmedeği açıktır. Zira Yunanistan'ın Aras'ın beyanına hiçbir kıymet atfetmediği, 10 Mayıs 1969 notasından ve o döneme kadar Limni ve Semadirek için süregelen uygulamasından açıkça anlaşılmaktadır. Şu halde kendi iddiasıyla kendisi ters düşen Yunanistan, hukuken korunacak bir iyi niyet iddiasında bulunamaz. Üstelik mutlaka bir *estoppel* etkisinden söz etmek gerekiyorsa bunun, Yunanistan'ın söz konusu notasındaki tespitiyle oluştuğu söylenebilir.

Kaldı ki Yunanistan, Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin tarafıdır. Hem öncesinde hem de Konferans esnasında Yunanistan, Türkiye'nin tutum ve görüşlerini desteklemiştir. Türkiye'nin tutumu, *rebus sic stantibus* ilkesine dayanarak, Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nde Türkiye'nin bir kısım ülke

parçaları için öngörülen silahsızlandırılmış statünün sona erdirilmesidir. Şu halde Yunanistan desteğine mazhar olan görüş ve tutum bununla sınırlıdır. Limni ve Semadirek'in statüsü kapsam dışıdır. Nitekim bu tutumun yansıması olarak, Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nde Limni ve Semadirek'e ilişkin bir düzenleme bulunmadığı gibi Konferans'ta söz konusu adaların statüsü gündeme de gelmemiştir.

Aras'ın beyanı, hukuki sonucu olmayan, siyaset sahnesine ait, şahsi bir yanlış anlama ürünüdür. Fakat bu yanlış anlama ve yorum, hukuki değil, siyasi sonucu olan bir durum yaratmaktadır. Bu çalışmada yapılan hiçbir tespit, Aras'ı küçümsemek veya kınamak amacı taşımamaktadır. Kendisi, Atatürk'ün Dışişleri Bakanı namını kazanmak gibi bir mazhariyete kavuşmuş, değerli bir devlet adamıdır. Türk siyasi tarihinin seçkin bir şahsiyetidir. Kendisi, dönemin Türk-Yunan ilişkilerindeki samimiyet ve iyi duygular içinde fazlasıyla coşkun bir beyanda bulunmuştur. Şurası kesindir ki tamamen dönemin siyasi konjonktürüne dayanan bu beyanın, seneler sonra Türkiye aleyhine kullanılmasını en çok kendisi istemezdi. Demek ki devlet yetkilileri her ihtimale karşı, sözlerine ve kurdukları cümlelere azami dikkat göstermelidir.¹¹⁹ Zira devlet başkanı, hükûmet başkanı ve dışişleri bakanı başta olmak üzere, diğer devlet yetkililerinin *intra vires* işlemleri, şartları taşıyorsa, temsil ettikleri devleti bağlamaktadır. Bu örnek de bize, devlet yetkililerinin sözlerine son derece ihtimam göstermeleri gerektiğini gösteren bir ikazdır. Aksi halde, bir devlet için hayati önemi haiz ve büyük çıkarları ilgilendiren konular, irade dışı bir şekilde, salt hukuki argümantasyonların insafına kalabilir. Zira hukuki bağlayıcılığı sağlayan normativite, kimi zaman iki dudak arasında pusuda beklemektedir.

İnceleme konusu yaptığımız tartışma, Türk-Yunan sorunlarında hiçbir şeyin eskimediğini göstermektedir. Sorunların hiçbiri çözülemediği için sorunlar ve bunlara eşlik eden argümanlar, yeniden uyanacakları güne kadar kış uykusunda beklemektedirler. 1980'lerde Yunan doktrininde ileri sürülen

¹¹⁹ Nitekim Yunanistan'ın Aras'ın beyanı dışında, eski Dışişleri Bakanları Melih Esenbel, İhsan Sabri Çağlayangil ve Başbakan Süleyman Demirel'in bazı beyanlarını, (aslında bunların bir kısmı Ege'deki Türk haklarını muhafazaya yöneliktir) güvenlik endişesi ve meşru müdafaa gerekçesi olarak takdim etmek suretiyle adaları silahlandırma faaliyetini meşrulaştırmaya çalıştığı görülmektedir. Bkz: Stivachtis, s. 106–110. Dolayısıyla hukuki bir sonucu bulunmasa da siyasi nitelikteki beyanlarla Yunanistan'a, statü ihlali için gerekçe olarak ileri süreceği bahaneler vermeme gerekir. Aksi halde bunlar, Türkiye aleyhine hukuki argümantasyonlara konu olacak ve bu da Yunanistan'a aslında maddi ve hukuki açıdan sahip olmadığı bir avantaj vermek anlamına gelecektir.

Aras'ın beyanını da kapsayan Limni'ye ilişkin görüşler, kırk sene sonra Yunan resmi tezlerinde yer almaktadır. Dolayısıyla gerek Ege gerek Kıbrıs meselesi, siyasi açıdan olduğu gibi akademik ve hukuki açıdan da tüketilmiş değildir. Bunun en iyi örneği, hem deniz alanlarının sınırlandırılması sorununu hem de Kıbrıs sorununu içine alan Doğu Akdeniz deniz yetki alanları sınırlandırma uyuşmazlığıdır.¹²⁰ Dolayısıyla gerek Ege'ye gerek Kıbrıs'a ilişkin eski tartışmaları, güncel gelişmeler ışığında değerlendirmek, mevcut argümanları berkitmek ve yenilerini üretmek açısından hayatidir. Zira Türk-Yunan sorunlarının akademik olarak gündemde tutulması, hem farkındalık yaratılması hem de daha ayrıntılı ve derinlikli çalışmalara ilham vermesi açısından önemlidir.

¹²⁰ Söz konusu uyuşmazlığı her iki bağlamda da inceleyen bir çalışma için bkz: Uğur Bayıllıoğlu, *Türkiye-Libya Antlaşması Ekseninde Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Sınırlandırma Uyuşmazlığı*, Turhan Kitabevi, 2021.

KAYNAKÇA

- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I, Türkiye Büyük Millet Meclisi 'nde ve C.H.P Kurultaylarında, (1919–1938)*, 5. Baskı, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi, 2006.
- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri III, (1918–1937), (Açıklamalı Dizin İle)*, 5. Baskı, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, 2006.
- Athanasopoulos H, *Greece, Turkey and the Aegean Sea: A Case Study in International Law*, McFarland, 2001.
- Başeren SH, *Ege Sorunları*, TÜDAV Yayınları, 2006.
- Bayılloğlu U, *Türkiye–Libya Antlaşması Ekseninde Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Sınırlandırma Uyuşmazlığı*, Turhan Kitabevi, 2021.
- Bölükbaşı D, *Turkey and Greece: The Aegean Dispute, A Unique Case in International Law*, Cavendish Publishing Limited, 2004.
- Çağırın ME, *Uluslararası Hukukta Devletin Tek Taraflı İşlemleri*, Platin Yayınları, 2005.
- Deniz B, “1974 Nükleer Denemeler Davası Işığında Uluslararası Hukukta Devletlerin Tek Taraflı İşlemleri”, *Kadir Has Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 8(1), 2020, s. 21–38.
- Gönlübol M/ Sar C, *Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası (1919–1938)*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi, 1997.
- Gündüz A, *Limni Adası'nın Hukuki Statüsü Üzerinde Türk–Yunan Uyuşmazlığı*, Otağ Yayınevi, 1985.
- Gündüz A, *Milletlerarası Hukuk: Konu Anlatımı, Temel Belgeler, Örnek Kararlar*, Reşat Volkan Günel (Ed.), 6. Baskı, Beta Yayınevi, 2003.
- Gürün K, *Türk–Sovyet İlişkileri (1920–1953)*, 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu, 2010.
- İnan Y, *Türk Boğazlarının Siyasal ve Hukuksal Rejimi*, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş II. Baskı, Turhan Kitabevi, 1995.
- Katsoufros T, “Ege Deniziyle İlgili Türk Yunan Uyuşmazlıkları”, Semih Vaner (Ed.), *Türk–Yunan Uyuşmazlığı*, Metis Yayınları, 1990, s. 76–94.
- Meray SL/ Olcay O (Çev.), *Montreux Boğazlar Konferansı, Tutanaklar, Belgeler*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları,

1976.

- Özman A, “Lozan Andlaşmalarında Ege Adalarının Hukuki Statüsü”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 63(3–4), 1988, s. 197–206.
- Pazarcı H, *Doğu Ege Adalarının Askerden Arındırılmış Statüsü*, Gözden Geçirilmiş 2. Baskı, Turhan Kitabevi, 1992.
- Politis S, “Demilitarisation and the Legal Regime of the Aegean Islands according to International Law”, *Revue Hellenique de Droit International*, 56 (1), 2003, s. 247–259.
- Schmitt MN, “Aegean Angst: The Greek–Turkish Dispute”, *Naval War College Review*, 49(3), 1996, s. 42–72.
- Stagos PN, “Limni'nin NATO Düzeni İçindeki Yerine İlişkin Türk–Yunan Uyuşmazlığı (Yunanistan'ın Tutumundaki Amaçlar ve Etkiler)”, Semih Vaner (Ed.), *Türk–Yunan Uyuşmazlığı*, Metis Yayınları, 1990, s. 191–207.
- Stivachtis YA, “The Demilitarisation of the Greek Eastern Aegean Islands: The Case of the Central Aegean and Dodecanese Islands”. *The Turkish Yearbook of International Relations*, 29, 1999, s. 99–130
- Syrgos AM, *The Status of the Aegean Sea According to International Law*, Sakkoulas/Bruylant, Bila–tarih.
- Toluner S, *Milletlerarası Hukuk ile İç Hukuk Arasındaki İlişkiler*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1973.
- Toluner S, *Summary of Conclusions: The Pretended Right to Remilitarize the Island of Lemnos Does Not Exist*, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Münasebetler Araştırma ve Uygulama Merkezi, 1987.
- Toluner S, “Limni Adası'nın Hukuki Statüsü ve Montreux Boğazlar Konvansiyonu”, *Milletlerarası Hukuk Açısından Türkiye'nin Bazı Dış Politika Sorunları*, Beta Yayınevi, 2000, s. 49–112.
- Uzun E, “Uluslararası Hukukta Bildirimin Tek Taraflı Devlet İşlemi Niteliği Üzerine Bir İnceleme”, *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi*, 2, 2019, s. 1–22.
- Van Dyke JM, “An Analysis of the Aegean Disputes under International Law”, *Ocean Development & International Law*, 36(1), 2005, s. 63–117.

